

मराठे प्रतिष्ठान, मुंबई यांचे मुखपत्र

हितगुज

अंक १३५ ❀ संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे (पृष्ठ १२०) ❀ सप्टेंबर २०२३

Website : www.marathepratishtan.org

(फक्त खाजगी वितरणासाठी)

संपादकीय
प्रिय कुलबांधवांना आणि भगिनींना
माझा स्नेहपूर्वक नमस्कार.

मंडळी, कडक उन्हाळ्याने हैराण होऊन आपण पावसाची आतुरतेने वाट पाहात होतो. जून महिना कोरडाच गेला. पण जुलै महिन्यात पाऊस चांगला बरसला. नदी, नाले, धरणे भरली. वर्षाऋतू हा सृजनपर्व सुरू करणारा ऋतू. आकाश आणि धरतीच्या मीलनात ढग हे प्रेमदूत बनून येतात. मानवाला आवश्यक असे पाऊसपाणी, धनधान्य देणारी सृष्टी म्हणजे निसर्ग.

यावर्षी 'अधिकस्य अधिकं फलं' असा अधिकमास, पुरुषोत्तम मास अधिक श्रावण महिन्यात आला. जावयाला वाण देऊन कोडकौतुक केले गेले. अधिक महिन्यात दान करण्याला तर श्रावण महिन्यात व्रत-वैकल्ये पूजा-अर्चा, उपास-तपास करण्याला महत्त्व आहे.

सण हे माणसाच्या मनाचे अन्न आहे. तो आनंद निर्माण झाल्यानंतर क्रमाक्रमाने त्याचे रूपांतर पूर्ण आनंदात व्हावे यासाठीच सणांची योजना आहे असे मला वाटते. आपले सर्व सण ऋतुमानानुसार आधारलेले आहेत. शरीराला आणि मनाला दुःखापासून आनंदप्राप्ती तसेच, दैनंदिन जीवनात विरंगुळा मिळण्यासाठी याचे प्रयोजन असते. श्रावण महिन्यापाठोपाठ भाद्रपद महिना श्रीगणेशाचे आगमन होते. सर्वत्र गणेशोत्सव थाटामाटात साजरे केले जातात. या उत्सवाद्वारे आपली कला व आपला आनंद यांची देवाण-घेवाण होत राहाते. क्षणभर का

होईना दुःख कष्ट विसरले जातात. व्यक्तिगत सुधारणा व प्रयत्न यासाठीच सण-उत्सव साजरे केले जावेत. जुने नष्ट न होऊन त्यातील चांगले घेऊन नव्याने भर घालून सण डोळसपणे साजरे करावेत. सण व उत्सव साजरे करताना त्यांचे पावित्र्य, शुचिता जपावी. श्रद्धा-भक्ती ठेवावी.

'गणानां त्वा गणपति हवामहे' हे गणेशा तू तत्त्व आहेस, तू प्रत्यक्ष ब्रह्म आहेस. तू आत्मा आहेस. तू ज्ञानमय आणि विज्ञानमय आहेस. एवंच तू सर्व काही आहेस. अशा या मंगलमूर्ती, सुखकर्ता-दुःखहर्ता श्रीगणेशाला शुद्ध मनाने वंदन करते.'

आपणा सर्व कुलबांधवांना गणपती उत्सवाच्या शुभेच्छा देते.

आपली शुभचिंतक

डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे, (पृ. १२०),
(दि. १४ ऑगस्ट, २०२३)

भ्रमणध्वनी : ९८२०२ ३२०८२/८४३३६ ७४८२७

नवभारताचा चांदोबा

मंडळी, (हितगुजची प्रुफे तपासता तपासता) आपणा सर्व भारतीयांना अभिमान आणि आनंद वाटावा अशी ऐतिहासिक घटना, चंद्रमधुर क्षणांचे साक्षीदार होण्याचे भाग्य आपल्याला याचि देही, याचि डोळा अनुभवायास मिळाले. सर्व भारतवासी श्वास रोखून एकाग्र क्षणाची वाट पाहत होते. चांद्रयान-३ चंद्राच्या दक्षिण ध्रुवावर यशस्वीपणे उतरले. इस्रोचे सर्व शास्त्रज्ञ, वैज्ञानिक यांचे मराठे परिवारातर्फे हार्दिक अभिनंदन. चंद्राच्या दक्षिण ध्रुवावर सर्वप्रथम यान उतरवणारा देश म्हणून भारताचे नाव सुवर्णाक्षराने नोंदविले गेले. भारताने इतिहास घडविला. मेरा भारत महान!

संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा प्र. मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०००३१

दूरध्वनी : ८४३३६७४८२७ • इ-मेल : hitguj@marathepratishtan.org

मुद्रक : इंडिया प्रिंटिंग वर्क्स, वडाळा, मुंबई - ४०००३१

आपत्ती आणि सामाजिक बांधिलकी

• कर्नल प्रमोदन मराठे (पृ. ३८८)

भ्रमणध्वनी: ९८२३९८०९८७

२१व्या शतकांत अनेक प्रकारचे धोके निर्माण झाले आहेत. जे पूर्वी सुरक्षित वाटत होतं ते आता सुरक्षित राहिलेलं नाहीये. आणि धोक्यांमुळे उद्भवणाऱ्या आपत्तींची वारंवारता आणि तीव्रता दिवसेंदिवस वाढतच चालली आहे. मुख्यत्वेकरून पूर, भूस्खलन, वाताहतीचे अपघात आणि चक्री वादळे यांचा जोर भारतात वाढला आहे. इतरत्र भूकंप आणि वणवेसुद्धा वाढीला लागले आहेत. या सगळ्यांमुळे जनजीवन उद्ध्वस्त होत आहे. उद्ध्वस्त जीवन पुनश्च मार्गी लावण्यासाठी सामान्यतः समाज सरकारवर अवलंबून राहतो. परंतु कोणत्याही देशाच्या सरकारला या सामान्य जीवांना मार्गी लावणे सर्वोत्तमरी अशक्यच असतं. सुरुवातीचे काही दिवस आश्रय, अन्नपाणी आणि वैद्यकीय इलाज यापलीकडे सरकारची मजल जाऊच शकत नाही. अशा परिस्थितीत युनाइटेड नेशन्स आणि जागतिक स्तरावरच्या सेवाभावी संस्था पुढे सरसावतात. भारतातपण अशा अनेक संस्था आहेत.

डिझास्टर मॅनेजमेंट अँड रिसर्च फाऊंडेशन ही २००१ साली स्थापन झालेली अशीच एक संस्था आहे. कर्नल प्रमोदन मराठे

सामानाची बांधणी करतांना स्वयंसेवक

उद्ध्वस्त संसार पुनश्च उभारण्यासाठी सामानाचे वाटप करताना स्वयंसेवक

आणि त्यांचे समविचारी सहकारी यांनी ही संस्था स्थापन केली आणि काहीं आपत्तींमध्ये त्यांनी आपला खारीचा वाटा उचलला. त्यांचे कार्य २००४ साली आलेल्या सुनामीपासून सुरु झाले आणि पूर, भूस्खलन, कोवीड अशासारख्या आपत्तीदरम्यान त्यांनी बचाव आणि मदत कार्य केले. नुकताच झालेल्या इर्शलवाडी भूस्खलनादरम्यान त्यांनी NDRF ला साहाय्य केले. त्यापाठोपाठ यवतमाळच्या पुरग्रस्तांना त्यांचा संसार पुनश्च सुरु करण्यासाठी जरूरीच्या सामानाचे वाटप केले आणि पीडितांना धीर दिला. या संस्थेचे सभासदत्व मोफत आहे आणि त्यात १८ ते ८० वर्ष या वयोगटातील स्त्री-पुरुष सामील होऊ शकतात. तरुणांना, गृहसंकुलांना, शैक्षणिक क्षेत्रातील संस्थांना आणि उद्योगजगताला हानीपासून स्वतःचा बचाव करण्याचे, प्रथमोपचाराचे, बचाव आणि मदत कार्याचे प्रशिक्षण दिले जाते. अनेक तरुण मुले-मुली आणि माध्यम-वयीन नोकरदार स्त्री-पुरुष तसेच गृहिणी या संस्थेचे सभासद आहेत.

कोणत्याही आपत्तीदरम्यान आपला समाज पीडितांमार्गे उभा राहून मानवी मूल्यांप्रमाणे पीडितांना मदतीचा हात देतो. आणि ही संस्था समाजाला आव्हान करते. समाज यथाशक्ती सामानाची आणि पैशाची मदत करतो आणि सर्व सामान नवीन (ना वापरलेल्या अवस्थेत) पीडितांना दिले जाते. कारण, ते पीडित जरी असले तरी त्यांना स्वाभिमान असतो, आत्मसन्मान असतो. आणि तो जपणे अत्यंत गरजेचे असते. स्त्रिया, लहान मुले, वृद्ध व्यक्ती आणि आजारी व्यक्तींकडे ही संस्था आपत्ती दरम्यान खास लक्ष पुरविते. संस्थेचे स्वयंसेवक/सभासद धर्म,

इशालवाडीच्या भूस्खलनात काम करताना स्वयंसेवक (हिरव्या जॅकेटमध्ये)

जाती, लिंगभेद, अमीरी-गरीबी, भाषा, विभाग या गोष्टी लक्षात न घेता आणि कोणाचाही भेदभाव न ठेवता सेवा-बुद्धीने कार्य करते. सभासद नोंदणीच्यावेळी तशी शपथ प्रत्येक व्यक्ती ग्रहण करते. या कार्यासाठी कोणीही सभासद किंवा स्वयंसेवक पैशाचा मोबदला घेत नाही, समर्पण बुद्धीने प्रत्येक व्यक्ती काम करत असतो. २००१पासून ते आजपर्यंत मी या कार्याला वाहून घेतले आहे. पण पुढच्या पिढीच्या हाती ही मशाल सुपूर्द करण्याच्या हेतूने मी अध्यक्षपद सोडून दिले आहे आणि आता विश्वस्त म्हणून नव्या कार्यकारिणीला मागदर्शन करित आहे. वेळ पडेल तेंव्हा मैदानातही उतरण्याची तयारी आहे. प्रशिक्षण तर देतोच आहे आणि तरुण प्रशिक्षक तयार केले आहेत.

या संस्थेचे ब्रीदवाक्य आहे रेसॉल्व्हड टू फाईट डिझास्टर्स. ही संस्था जनतेची आहे, जनतेसाठी आहे आणि जनतेने चालविलेली आहे. आणि ही अविरत चालूच राहिल अशी आशा आहे आणि तशीच प्रार्थना आहे.

आत्ताची नवीन कार्यकारिणी:

Amit Bhagwat : President

Ranjeet Desai : Vice President

Bhushan Mane : Secretary

Nakul Thaware : Treasurer

Our website : www.disasterngo.org

आरोग्यं धन संपदा

पावसाळ्यात घ्यावयाची काळजी - आहार

सरता उन्हाळा आणि पावसाचं आगमन या ऋतूबदलाच्या काळात अनेक संधीसाधू आजार टपून बसलेले असतात. या काळात निसर्गतःच भूक मंदावलेली असते. अन्नपचन नीट होणं आवश्यक असतं नाहीतर पोटदुखी, अॅलर्जीचे त्रास, थकवा, प्रतिकार शक्ती कमी होणे, सांधे दुखणे, ताप, अजीर्ण, सर्दी, खोकला, जुलाब, उलट्या असे अनेक त्रास उद्भवू शकतात.

ह्या व्याधी होऊ नयेत म्हणून पावसाळ्यात आरोग्याची विशेष काळजी घ्यावी लागते. या काळात दुधी भोपळा, दोडका, पडवळ, भेंडी, अळू अशा भाज्यांचा समावेश जेवणात करावा. तसेच मूग, हुलगे (कुळीथ) यांचं कढण तब्येतीला चांगलं, हिंग, जिरे, सुंठ, मिरं, पुदिना, आलं, लसूण, मिरची इ. पदार्थ जेवणात असावेत. हरडा व सेंधव औषधी गुणांनी युक्त असतात. साजूक तूपाचा वापर जेवणात करावा.

उष्माघात होऊ नये म्हणून घ्यायची काळजी

तहान लागली नसली तरी पुरेसे पाणी प्या. हलके, फिकट रंगाचे सैल आणि सच्छिद्र सुती कपडे घाला. उन्हात बाहेर जाताना संरक्षक गॉगल, छत्री-टोपी, रूमाल, शूज किंवा चप्पल वापरा.

प्रवासात पाणी व कांदा, लिमिलेट गोळी, लिंबू, खडीसाखर जवळ ठेवा. मद्यपान, चहा, कॉफी, कार्बोनेटेड शीतपेये (कोल्ड्रिंक्स) टाळा. यामुळे शरीराचे निर्जलीकरण होते. शिळे अन्न खाऊ नका. तेलकट, पचनास जड अन्न खाऊ नका. तुमचे घर थंड ठेवा. पडदे, शटर किंवा सनशेड वापरा. रात्री खिडक्या उघड्या ठेवा. वारंवार थंड पाण्याने आंघोळ करा.

सा. किरात संपादक सन्मानित करताना डॉ. वि.ल. धारूरकर, किसन भाऊ हासे व मान्यवर अधिवक्ता शशांक, सौ. सीमा मराठे (संपादिका)

एका याज्ञसेनीचा त्रिभंग

• श्री. रघुवीर मराठे, बडोदा

भ्रमणध्वनी: ९८७९१८१८३३

थंडीचे थंड वारे वहात असून, वातावरणात गारवा जाणवू लागला आहे. जंगलात पसरलेल्या झाडांच्या गळून पडलेल्या पानांसह या घनदाट जंगलात एक सुंदर मनमोहक स्त्री पण उभी आहे. तिच्या श्यामवर्णीय रंगावर कदाचित त्या वेळच्या सूर्यास्ताच्या किरणांचा प्रभाव असावा किंवा त्यावेळेच्या परिस्थितीचा परिणाम असावा काय माहीत? बाकी जन्मजात ती गौरवर्णीय स्वामींनी होती खूप शांत असली तरी वेळेचा प्रभाव ह्याचा परिणाम असावा खूप गुपचूप असून तिच्या समग्र अस्तित्वाचा प्रभाव आतल्या आंत जणू काही युद्धजन्य परिस्थितीमुळे झाला असावा त्याचा प्रभाव चेहऱ्यावर उमटत असून तरीही ती शांत दिसत होती. पूर्व दिशेकडून येणाऱ्या शीतल पण थंड वारा तिच्या कपाळावरच्या केसांच्या वेणीशी जणू काही खेळत होता. पण ती गौरवर्णीय स्वामींनी कुठल्यातरी गाढ विचारांच्या दुनियेत हरवली होती. काळाच्या प्रवाहाबरोबर पोहत ती कुठल्याकुठे पोहोचली होती अचानक तिच्या मागून येणाऱ्या पावलांचा आवाज येतो. पण काय माहीत ती कुठल्या विचारात हरवली होती? तिने ह्याची नोंदही घेतली नाही.

“सखी!”

“माधव?!”

“हो सखी.”

“तुम्ही कधी आलात माधव? मला कळलंच कसं नाही. आतल्या आत घुटमळत राहणारा दर्या जणूकाही माधवच्या स्नेहल स्वराने किनाऱ्याचे सगळे बांध तोडून समुद्रमंथनाच्या तयारीत आहे. माधव याज्ञसेनीचा प्रिय सखा ... एक स्त्री दुसऱ्या स्त्रीच्या विचारांचा जसा विचार करते वेदना समजते अश्याच प्रकारे जणू काही माधव सखीच्या सगळ्या मौन व्यथा जाणून होता.”

एक स्मित हास्य करत माधव स्वतःच्या ह्या प्रिय सखीकडे नजर वळवतो. आणि मनांत विचार करतो ह्या वेळेला आणि संपूर्ण समाज किती बधीर झाला आहे ह्या याज्ञसेनीसाठी? माधव तिच्या चेहऱ्याच निरीक्षण करतो ते बघू याज्ञसेनीच अंतर वाढत जात ती सारखी एकीकडून दुसरीकडे बघत आपले अश्रू लपवण्याचा शेवटला एक व्यर्थ प्रयत्न करून बघते.

“सखे, तुझे अश्रू तू माझ्यापासून आता का लपवतेस.”

“काय सांगू माधवा माझं मन आज खूप बेचैन आहे.”

“सखे, तुला झालेल्या वेदनांना आता तू मोकळ्या कर. तुझ्यासाठी त्या अत्यंत हानीकारक आहेत. मी तुझा मित्र आहे ना? माझ्यापाशी मोकळ्या करायला कसला आला आहे संकोच?

“माधव मी तुझ्याकडे काही मागितलं तर तू देशील मला?”

“बोल, सखे तुला काय पाहिजे? पण तू गुदमरू नकोस!

“माझ्या इच्छेप्रमाणे मृत्यू आणि ते पण माझ्या पतिदेवांच्या आधी”

“सखे, अगं, हे तू काय मागत आहेस? आणि ते सुद्धा माझ्याकडे!

“तू भानावर आहेस ना?”

“हो माधवा ..मला माहित आहे मी काय मागते ते ..मी काही तुझ्याकडे अमरत्व तर मागत नाही ना? की ज्यावर तुम्हाला गंभीरतेने विचार करायची पाळी येईल. माझ्या जीवनाचे तीन आयाम आहेत तीन महत्वाची वळणे आहेत त्यातील हे अंतिम आयाम. या त्रिभंगी जीवनाचं अंतिम सत्य जे माझ्या इच्छेप्रमाणे मला पाहिजे. माधव जे तू मला द्यायलाच हवं. माझ्या जीवनाचा दोर कायम दुसऱ्यांच्याच हातात राहिला पण आता नाही. हो! माधव मला समजतंय मी काय मागते ते. रोजच्या रोज मी मोडली जाते तुटते आणि पुन्हा उभी रहाते झुंज देण्यासाठी. कधीही माझं अस्तित्व जणू काही संपूर्ण मिळालंच नाही रोज रात्रपण होते आणि दिवस पण. पण माझ्या संपूर्ण यात्रेमध्ये मी कधीही संपूर्ण झालेच नाही ..माझ्या समग्र अस्तित्वामध्ये माझं जणू काहीच नाही. माझा जन्मपण एक महान ऐतिहासिक घटनेसाठी झाला जी माझ्या मर्जीविरुद्ध होती. आणि तोच होता माझ्या जीवनाचं वळांक.. एक आयाम जिथे माझ्या जीवनाचं ध्येय माझ्या जन्मा अगोदर मला न विचारता नक्की केल होतं.

संपूर्ण कुरुक्षेत्रात झालेली जानहानी आणि विध्वंसाच कारण मला ठरवलं होत. एका संपूर्ण वंशाच्या नाशाला मला जबाबदार ठरवण्यात आले ज्यांत माझं काहीच नव्हतं माधवमला धर्म-स्थापनेच्या अति महत्त्वाच्या युद्धासाठी कारण स्वरूपी मला

जबाबदार ठरवण्यात आलं. मला पुढे करण्यात आलं....पण हे माधव ती काय माझी इच्छा होती? माझ्यावर एवढा मोठा बोज कुठल्या कारणासाठी?

मी जेव्हा जन्मले तेव्हा अन्य सामान्य युवतींप्रमाणे माझीसुद्धा काही स्वप्ने होती मलाही कर्णाबद्दल आकर्षण होत. मलाही कुणाचीतरी प्रेयसी होण्याचं स्वप्न होत.. पण माधवा एखाद्या वस्तूची जशी वाटणी करावी त्याप्रमाणे मला पांच पतींची भेट देण्यात आली आणि दूर करण्यात आलं, माझं प्रेम, माझ्या भावना, माझं अधःपतन, माझी जबाबदारी, माझी निष्ठा आणि माझं संपूर्ण अस्तित्व आणि अगदी माझ्या आत्म्यापर्यंतचे माझे शरीर पाच समान तुकड्यांमध्ये विभागले गेले होते.

पांच लहान मुलांना समजावण्यासाठी एखाद्या खेळण्याप्रमाणे माझं वेळापत्रक पांच सारख्या भागात विभागण्यात आलं होत हा माझ्या आयुष्यातल दुसरा वळण होत, दुसरा आयाम होता. ह्या दुसऱ्या भागात तर माझं सगळं आयुष्य वैराण करून टाकलं होत. ह्या दुसऱ्या वळणावर माझ्या काय इच्छा आहेत हे कधीच विचारण्यात आलं नाही आणि हद्द म्हणजे कि भर सभेत मला एखाद्या निर्जीव वास्तूप्रमाणे डावावर लावण्यात आले तो डाव लावणारे दुसरा तिसरा कुणी नसून माझे पांचही पतीच मुखदुर्बळाप्रमाणे बसून राहिले होते माझं मत जाणून घेतल्याशिवाय मला डावावर लावण्याचा हक्क त्यांना कुणी दिला माधवा? मी मला खूप सांभाळून घेतलं माधवा! आता ह्यापुढे माझ्यात आणखी माझे तुकडे करून घ्यायची हिंमत नाही ती राहिलीच नाही आणि हा माझा क्षणिक आवेग नाही ...नाही क्रोधाचा अतिरेक बदलाचा शंखनाद मी कधीच पुकारला नाही ..माधवा...!

ह्या कुरुक्षेत्राच्या यज्ञवेदीवर जे स्वाहा: झाले ना ..त्याला निमित्त ही यादवसेनेची कधीच नव्हती सगळे एकमेकांच्या कर्माद्वारेच निमित्त झाले आहेत जणू काही मी एका संपूर्ण घटनेत अडकले आहे.

माधव ..हे भारतवर्ष शतकानुशतके ह्या सुरु असलेल्या कुरुक्षेत्राच्या नरसंहारासाठी मलाच निमित्तमात्र समजणार आहेत. ह्या कुरुक्षेत्रावर झालेल्या नरसंहाराला ही यादवसेनेची कधीच निमित्तमात्र बनली नव्हती सगळे स्वतःच्या कर्मांचेच निमित्त बनले आहे ह्या संपूर्ण घटनेमुळे मी अडकून गेले आहे माधव ..हे संपूर्ण भारतवर्ष शतकानुशतके ह्या कुरुक्षेत्राच्या नरसंहाराला मलाच निमित्तमात्र समजणार आहे आणि शेवटी मला काय मिळालं माधव? माझ्या चरित्रावर अनेक बालंट...लांछन लावली गेलीत.. मला बाजारू समजण्यात आलं भर सभेत माझी वस्त्रे खेचण्यात आली तिथे बसलेल्या एकाही उच्चभ्रूंनी या घृणास्पद

कृत्याचा निषेध केला नाही. माझ्या पांच पतींपैकी एकानेही दुःशासनाला अडवलं नाही मला डावावर पटावर लावण्याचा त्यांना काय अधिकार माधव? असो, आता माझ्यात तुटण्यासारख काहीच उरलेलं नाही. माझ्या आयुष्यातील दोन महत्त्वाचे भाग, दोन वळणांचे निर्णय मला न विचारता घेतले गेले. मी मूक प्रेक्षक बनून बघत राहिले ...पण आता नाही माधव ...आता माझ्या जीवनाचा शेवटला वळांक..तिसरा भाग त्रिभंगाचा तिसरा आयाम आता मी नक्की करीन आता मी विद्रोहिणी होईन माधव ..माझ्या जीवनाचे सगळे निर्णय अन्य लोकांनी नक्की केले पण माझं मरण आता मी नक्की करीन मला वचन हवंय माधव की मी सगळ्यात पहिली मोकळी होईन माझी अशी इच्छा आहे माझं मरण माझ्या मर्जीप्रमाणे नक्की करीनमला वचन द्या माधव की सगळ्यात प्रथम माझं मरण माझ्या इच्छेप्रमाणे झालं पाहिजे.

भले शतकानुशतके संपूर्ण भारत वर्ष माझ्या नांवाने बोटे मोडिलं माझी अवहेलना करतील भले असंही म्हणतील कि मी सगळ्यात जास्त पाप केलं ज्यामुळे हिमालयात सगळ्यात पहिलं मरण तिला मिळालं. आजपासून माझ्या मरणापर्यंत.. मृत्यूपर्यंत फक्त आणि फक्त माझाच हक्क असेल ह्या क्षणापर्यंत मी पांचाली नाही तर मी फक्त यज्ञसेनी आहे हे भवन हे राजमहाल, दास दासी ..अलंकार ह्यातलं मला काही नको मी माझ्या शर्तीवर जिवंत राहायला मागत आहे माधवमाझ्या कर्मांच्या पापाला मी स्वतः जबाबदार होऊ इच्छिते मला वचन दे माधवा!. आता मी तथास्तुला लायक आहे याचककर्ती आहे माधवा...

सखी याज्ञसेनेने या शेवटच्या आयामात, शेवटच्या पर्वात तू तुझ्या इच्छा मरणाची मागणी केलीस तुझ्या त्या इच्छेतच तू इच्छा मागितली आहे, तुझ्या इच्छेमध्येच माझं सार सामावलेलं आहे, तथास्तु!

कारण तुझ्या संपूर्ण अस्तित्वाने ही इच्छा, या संपूर्ण विश्वाला, संपूर्ण भारताला आणि कित्येक शतकांना आधीच सांगितल आहे की खऱ्या अर्थाने बोलणे, खऱ्या अर्थाने जगणे, मागणे, देणे हे देण्यात परमेश्वर नेहमी तथास्तु म्हणतो आणि ते तितकेच प्रभावी आणि सामर्थ्यवान आहे. तुझ्या इच्छाशक्तीपुढे हा नारायणही नतमस्तक होत आहे.

खरोखर याज्ञद्वयसेने तू तुझ्या जीवनाचे दोन आयाम दोन त्रिभंगासाठी निर्णय घेऊ शकली नाहीस पण शेवटला त्रिभंग तू जात्या नक्की केला आहे हा आयाम कसा कसा पूर्ण करशील ते तू ठरवायचं आहे आज तू माझ्यासाठी, या वासुदेव कृष्णासाठी खरोखर भाग्यवान आहेस. कृष्णालाही हे सौभाग्य लाभले नाही'.

गणेशोत्सव सजावट स्पर्धा २०२३

आपल्या मराठे प्रतिष्ठानतर्फे सदस्यांसाठी तसेच चित्पावन कपिगोत्री ब्राह्मण असलेल्या मराठे, खांबेते, चक्रदेव, विद्वांस, जाईल, जोशी आणि तदुज्य आडनावाच्या व्यक्तींसाठी 'घरगुती गणेशोत्सव सजावट स्पर्धा' आयोजित केलेली आहे. आपल्या स्वतःच्या घरातील गणपतींसाठी केलेल्या सजावटीची कमाल दोन छायाचित्रे आपण प्रतिष्ठानकडे पाठवून आपण या स्पर्धेत भाग घेऊ शकता. याबाबतचे नियम व अटी पुढीलप्रमाणे:

- **स्पर्धेसाठी नोंदणी :** स्पर्धेत सहभागी होऊ इच्छिणाऱ्या व्यक्तींनी दि. 9 सप्टेंबर 2023 पर्यंत 9220699957 या क्रमांकावर SMS करून आपले नाव व राहण्याचे ठिकाण याची नोंदणी करावी.
- **भाग घेण्यासाठी पात्रता :** 'मराठे परिवार' या facebook group वरील सदस्य, मराठे प्रतिष्ठानचे/हितगुजचे सदस्य, मराठ्यांच्या माहेरवाशिणींच्या कुटुंबातील सदस्य, इतर सर्व कपिगोत्री मराठे कुलबांधव.
- **प्रवेशिका कुठे/कशा पाठवाव्या :** 'मराठे परिवार' या facebook group वर upload किंवा admin@marathepratishtan.org या ई-मेल आयडीवर केवळ '.jpg' format मधील कमाल 2 फाइलद्वारे.
- **प्रवेशिका पाठविण्याचा कालावधी :** दि. 19 सप्टेंबर 2023 ते दि. 30 सप्टेंबर 2023.
- प्रवेशिका म्हणून पाठवलेली छायाचित्रे प्रेषकाच्या घरच्या गणपतीच्या सजावटीची असावीत, बिल्डिंग/सोसायटी किंवा आळीतील किंवा इतर सार्वजनिक ठिकाणच्या गणपतीच्या सजावटीची नव्हेत. माहेरवाशिणी आपल्या माहेरच्या गणपतीच्या सजावटीची छायाचित्रे पाठवू शकतील.
- छायाचित्रे GPS Enabled असावीत. म्हणजे फोटो काढल्याचे ठिकाण कळू शकेल.
- प्राप्त झालेल्या प्रत्येक छायाचित्रास एक क्रमांक (आयडी) देण्यात येईल व तो प्रेषकाला कळवला जाईल. त्यासंबंधी असलेल्या विचारणा (enquiry) त्या क्रमांकाचा दाखला देऊन कराव्या.
- या स्पर्धेच्या बाबतीत अंतिम निर्णय परीक्षकांचा असेल. त्यासंबंधी कोणत्याही प्रकारची तक्रार/वादविवाद होऊ नयेत एवढीच माफक अपेक्षा आहे.

या स्पर्धेतील यशस्वी स्पर्धकांना देण्यात येणारी पारितोषिके:

प्रथम पारितोषिक : रु.1001/-

द्वितीय पारितोषिक : रु. 751/-

तृतीय पारितोषिक : रु. 501/-

20 पेक्षा जास्त प्रवेशिका आल्यास 2 उत्तेजनार्थ बक्षिसेही देण्यात येतील.

- टीप:**
1. मराठे प्रतिष्ठानच्या 'कार्यकारिणी सदस्यांना' या स्पर्धेत भाग घेता येणार नाही.
 2. पारितोषिक विजेत्यांची निवड, किमान त्रिसदस्यीय मंडळ करेल, ज्यात फोटोग्राफी/कला/ सजावट क्षेत्रातील जाणकार दोन/तीन सभासद सदस्य तसेच एक बाह्य परीक्षक असतील.
 3. या स्पर्धेसंदर्भात काही शंका किंवा सूचना असल्यास कार्यवाह श्री. हेमंत मराठे यांच्याशी संपर्क साधावा.
 4. कमीतकमी 7 प्रवेशिका आल्या तरच स्पर्धा घेण्यात येईल, अन्यथा स्पर्धा रद्द करण्यात येईल याची नोंद घ्यावी. ई-मेल: hemant.a.marathe@gmail.com, भ्रमणध्वनी: ९२२०६९९९५७

प्राचीन कवी - चिंदड शंकर

• डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे (पृ. १२०)

भ्रमणध्वनी : ९८२०२३२०८२

चिंदड शंकर (सुमारे शके १६५०)

चिंदड शंकर हा तंजावरकडील शिवकालीन कवी होय. तंजावरकर राजे व्यंकोजी भोसले यांची पट्टराणी दीपांबा, हिच्या पदरी हा मराठा संतकवी होऊन गेला. राणी दीपांबा ही फार सदगुणी आणि वैराग्यशील होती. त्यामुळे शिवाजीला आपल्या भावजयीविषयी फार आदर असे. शिवाजीने व्यंकोजीकडून आपला हिस्सा घेऊन तो दीपांबेस चोळी-बांगडीसाठी दिला असे म्हणतात. या राणीबद्दल लोकांना फार भक्ति असे. दीपांबेचे तीनही मुलगे शहाजी, शरफोजी व तुकोजी हे व्यंकोजीनंतर एकामागून एक गादीवर बसले.

चिंदडनाथाचे आडनाव गरूड होते. त्यावरून या मठाला 'गरूडमठ' म्हणतात. मठाच्या रामदासी संप्रदायावरून 'राममठ' असेही दुसरे नाव त्याला आहे. त्याचप्रमाणे तंजावरात त्याचा उल्लेख 'मराठ्यांचा मठ' म्हणूनही केला जाते.

शहाजीच्या कारकीर्दीत म्हणजे इ.स. १६८० ते १७१० मध्ये चिंदडनाथांचे वास्तव्य तंजावरच्या मठात होते. चिंदडनाथ हे नाथसंप्रदायी होते. त्यांनी आपल्या स्वानंदसिंधु या ग्रंथात जी गुरुंपरंपरा दिली आहे ती अशी- आदिनाथ-उमानाथ-ब्रह्मनाथ-विष्णुनाथ-चौरंगीनाथ-गणपति-नागनाथ-मच्छेंद्र-गोरख-जालंदर-गुलाब-गरीब-चिद्रूप-चिंदडनाथ-चिंदांबरी-विश्वनाथ-बाळनाथ-शंकरानंद.

चिंदडांचा शंकर हा शिष्य होय. हा १८ व्या शतकाच्या पूर्वार्धात होऊन गेला. या कवीचे नाव चिंदड की शंकर असा वाद निघतो. परंतु श्री. चिंतामण गणेश कर्वे यांनी शंकर हे त्याचे नाव असून चिंदड हे त्याच्या गुरुचे नाव सांगितले आहे, आपल्या म्हणण्याच्या पुष्ट्यर्थ त्यांनी पुढील उदाहरणे दिली आहेत.

चिंदड चरणीं शंकर जडला। - पद २७

गुरुचिंदड भेटला शंकरासी। - पद २९

चिंदड गुरुपदीं स्वस्ति राहुनि शंकर होय अगस्ती। - पद ३६
दास चिंदडनाथाचा। शंकर नित्यरामावाचा।

चिंदड शंकरांनी बरेच काव्यग्रंथ केले असून त्यांची पदपदांतरेही आढळतात. त्यांचे 'गोरख-दत्तात्रेय संवाद' हे २३ कडव्यांचे एक प्रकरण समर्थ वाग्देवता मंदिराच्या हस्तलिखित

संग्रहात उपलब्ध आहे. त्याशिवाय, मनाचे श्लोक, पारधीची कथा, विंचवाचा मंत्र, 'स्वानंदसिंधु' ही १४१ ओव्यांची कविता इत्यादी त्यांची रचना उपलब्ध असून स्वानंदसिंधूचा रचनाकाळ शके १६७९ असा आहे.

चिंदड शंकरांनी तंजावरकडील लढायांवरही काही कविता केल्या असून त्याच्या या रचनेचा नमुना डॉ. शं.गो. तुळपुळे यांनी महाराष्ट्र सारस्वताच्या पुरवणीतून सादर केला आहे.

एक, 'दत्त-गोरक्षनाथ संवाद' ही रचना सोडल्यास, चिंदड शंकरांची बहुतेक काव्यरचना समर्थ सांप्रदायीच आढळून येते कारण त्यांची बहुतेक पदे रामभक्तीपर आढळून येतात. उदाहरणार्थ,

१. जो जो जो जो रे। रघुराया।। सुरवर लागति पाया।

धरणीधर शिणला गुण गाया। अनंत तुझिया माया।। इत्यादी

२. कां हो राम म्हणाना।

प्रपंच हा बहु बाधक पाहाता।

द्वारा धन सुत नयेचि कामा।

क्षणभंगुर हे काया माया।

कां हो राम म्हणाना।।

३. राम हा देखिला हो आनंदकंदा।धृ।।

४. निर्गुण तू सगुणात्मक होसी।

चींदड श्री रघुराया रे। इत्यादी

चिंदड शंकर नंतर त्याचा मुलगा अवधूतनाथ गरूड मठाधिपती झाला. त्यानंतर अप्पुराव, शंकरराव, अनंत पद्मनाथराव असे तीन पुरुष गरूड घराण्यांत होऊन गेले. या सर्वांच्या समाधी तंजावरांत आहेत. पुढे मठ विक्रीला निघून त्याची वाताहत झाली. चिंदड शंकरांची समाधी मात्र तंजावर येथे चिंदडांच्या वंशजांकडे आहे.

सुभाषित - संत कबीर

कबीर तू तू करता, तू हुआ।

मझ महि रहा न हूँ।

जब आपा परका मिटी गइआ,

जत देखऊ तत तू।।

• श्री. यशवंत मराठे (पृ. ३९९), माहीम

भ्रमणध्वनी : ९८२००४४६३०

कोरोनाचे जगभरातील थैमान, घरांमध्ये अडकलेले-घुसमटलेले जीव, नागरिकांचा आकांत आणि प्रामुख्याने आलेला एकटेपणा सगळ्यांना पोखरत होता. घरातून बाहेर पडून मोकळा श्वास घेण्याची धडपड सुरू होती. अनेकांच्या पूर्वनियोजनाला धक्का बसला होता. जबाबदारीतून मुक्त होऊन नवे आयुष्य जगण्याची स्वप्ने पाहणाऱ्या, कुटुंबाची काळजी वाहणाऱ्या, यशाची आकांक्षा बाळगणाऱ्या सगळ्यांना मूळापासून विचार करून वाट शोधावी लागली. या संघर्षात भ्रमंती करण्याचा विचारही कुणाच्या मनात येणार नाही. मात्र, याच काळात भ्रमंती करून वर्षानुवर्षांच्या कुतूहलाची, प्रश्नांची उकल करू पाहणाऱ्या धनंजय कुरू, जगन्नाथ ठाकूर या सहप्रवासी मित्रांची ही गोष्ट. हे प्रवासवर्णन नाही. कुठेही लगबगीने पोहोचण्याचा अड्डाहास नाही. तरीही ते आणि संपूर्ण प्रवासात त्यांना साथ देणाऱ्या 'नंदीघोष'बरोबर आपण सहप्रवासी होतो आणि या प्रवासातील चर्चेत असलेले अनेक विचार मुद्दे आपलेच आहेत, असे अनेकदा वाटते.

विष्णूचे अवतार श्रीराम आणि श्रीकृष्णाबद्दल प्रत्येकाला कुतूहल असते. महाभारतातील, रामायणातील विविध प्रसंगांवर त्यांच्याशी निगडित कथांवर आणि वर्षानुवर्षे दृढ असलेल्या समजांवर आपली अशी एक बाजू असते. अनेक गोष्टींवर प्रश्न उपस्थित करावेसे वाटतात. तर काही घटनांचा मुळापासून, त्यामागील मानसिकता जाणून विचार करावासा वाटतो. या स्वाभाविक मुद्यांतून पुस्तकाचा आणि मित्रांचा तमिळनाडूतील श्रीरंगमच्या दिशेने सुरू असलेला प्रवास आपला होऊन जातो. पुस्तकाची सुरुवातच गोष्ट सांगण्याच्या स्वरूपाने झाली असून, शेवटपर्यंत कुठेही न कंटाळता त्याच स्वरूपाची मांडणी झाल्याने वाचकांशी जोडलेपण कायम राखते. आयुष्यातील महत्त्वाच्या जबाबदाऱ्या आणि इतिकर्तव्यता पूर्ण केल्यानंतर व्हॅनिटी घेऊन निघालेले सहप्रवासी आणि वैचारिक मंथन करणारे मित्र श्रीकृष्ण

TRAVELS WITH NANDIGHOSH

Demystifying Krishna

Satish Mutatkar & Yeshwant Marathe

आणि पर्यायाने जगण्याचे सार उलगडण्याचा प्रयत्न करतात. महाभारतातील विविध पात्रे, त्यांच्या भूमिका, स्वभाव-कृती वैशिष्ट्य यांची विविधांगी उकल रंजक पद्धतीने करण्यात आली आहे. मध्येच येणारे प्रवासाचे संदर्भ मुक्कामाच्या गोष्टी एकसुरी होण्याचा धोका टाळतात.

श्रीकृष्णाची जन्मकथा, वासुदेव, देवकी, कंस यांचे आपसातील नाते, तुरुंगातील प्रसंग, सात मुलांचे मृत्यू या सगळ्याबाबत उपस्थित होणारे आणि आपल्याही मनात असलेले स्वाभाविक प्रश्न, त्यांच्या विविधांगी बाजू मांडल्या आहेत. या सगळ्यात वासुदेवाची असलेली भूमिका आणि भर पावसात श्रीकृष्णाला

नदीपलीकडे पोहोचवण्याची प्रॅक्टिकल बाजू वाचताना मजेशीर वाटते. श्रीकृष्णाचे बालपण, महाभारतातील महत्त्वाचे प्रसंग, द्रौपदीचे वस्त्रहरण आणि राजाची कर्तव्ये अशा कंगोऱ्यांनाही स्पर्श करण्यात आला आहे. वस्त्रहरण प्रसंगाच्या अनुषंगाने भीष्म पितामहांची हस्तिनापूरचे पालक आणि कुरू कुटुंबाचे प्रमुख, यामध्ये झालेली द्विधा आणि त्यांनी घेतलेली भूमिका यावरही बोट ठेवण्यात आले आहे. दुर्योधनाची मानसिकता, जडणघडण, धृतराष्ट्राच्या विविध भूमिका, विदुराने बजावलेले कर्तव्य यांबाबत ऊहापोह केला आहे.

महाभारतातील महत्त्वाचे कौरव-पांडवांचे युद्ध, अर्जुन-श्रीकृष्णाचा संवाद आणि त्यातून आकाराला आलेली, जगण्याचे सार मांडणारी गीता यावर आजवर विविधांगी भाष्य-मतमतांतरे करण्यात आली आहेत. आयुष्यात दोन ते तीन गोष्टींच्या संघर्षात एकाची निवड करायची असल्यास हा निर्णय कसा असावा, घ्यावा किंवा चुकीची विचारपद्धतीही आयुष्यातील अडचणींचे मूळ कसे असू शकते या गीतेतील पहिल्याच अध्यायात आयुष्याचे सार मांडलेल्या विचारावर या दोन मित्रांची चर्चा अंतर्मुख करते. युद्धभूमीवर नाते आणि कर्तव्याच्या धर्मसंकटात सापडलेल्या

अर्जुनाला पुन्हा मार्गावर आणून नेमकी दिशा दाखवण्याचे काम श्रीकृष्णाने केले. त्याच्या याच भूमिकेवर या मित्रांनी वेगवेगळ्या दृष्टिकोनातून मंथन केले. भावना आणि कर्तव्याच्या कल्लोळामध्ये अचूक निवड किती महत्त्वाची आणि गरजेची असते, याचा श्रीकृष्णाने घालून दिलेला वस्तुपाठ कालातीत आहे. आपली क्षमता, ताकद आणि निर्णय क्षमता यांचा वापर कसा करावा आणि शक्तीपेक्षा युक्तीने मार्ग काढणेही कसे श्रेयस्कर ठरू शकते, ही गीतेतील मांडणी त्यांनी अधोरेखित केली आहे.

महाभारताचा घटनाक्रम उलगाडत मुंबईतून श्रीरंगमकडे सुरू झालेला हा प्रवास मुक्कामाच्या स्थळी पोहोचल्यावर मजेशीर धक्का देतो. तो वाचण्यात मजा आहे. महाभारतावर चर्चा होत

असताना प्रत्यक्ष आयुष्यातील घटना, प्रसंग, आनंद-दुःखाच्या कल्पना आणि जगण्याची-नात्याची ओढ याचे गोष्ट सांगण्याच्या प्रकाराच्या मदतीने उत्तम विश्लेषण आहे. त्यामुळे पुस्तक वाचताना आपण न कळत ते आपल्या आयुष्याशी, प्रसंगांशी, सुप्त इच्छांशी आणि जगण्याशी जोडत जातो. त्यामुळेच या दोन मित्रांबरोबर आपलाही अंतर्मुख होण्याचा प्रवास घडतो.

ट्रॅव्हल्स विथ नंदीघोष-डिमिस्टिफाइंग कृष्णा

लेखक : सतीश माथूर, यशवंत मराठे

प्रकाशन : पॉप्युलर प्रकाशन

पाने : १६०, किंमत ३५०/-

महाराष्ट्र टाइम्स, शनिवार १५ जुलै, २०२३

एकदा पुन्हा

हाती दे हात तुझा एकदा पुन्हा
अनुभव दे त्या पहिल्या प्रीतीच्या खुणा
ते पहिले क्षणदर्शन
अति हळवे संभाषण
घेतल्या दिल्या किती शुभद कामना
किती कसे समरसलो
किती रूसलो, किती हसलो
अंतरात रूमझुमली प्रीतभावना
सरीवर सरी कोसळल्या
वृक्षवल्ली किती दुःखद विरहवेदना
शब्द नवे छंद नवे
ताल नवे नाद नवे
चालविली नवनवीन सूरसाधना
आज नभी सांध्वरंग
दुरावले हिरवे जग
तारी अतून स्वप्न तेच खुणवी लोचना!
हाती दे हात तुझा एकदा पुन्हा!

कै. संजीवनी मराठे (पुणे)

प्रथम स्मृतीदिन

मराठे प्रतिष्ठानचे विश्वस्त, उपाध्यक्ष कै. सी. गो. खांबेते (पृ.६२३) यांचा दि. २९.०७.२०२३ हा प्रथम स्मृतीदिन आहे. त्यानिमित्ताने कै. सी.गो. खांबेते यांना 'मराठे परिवार' तर्फे भावपूर्ण अभिवादन.

ज्ञानेश्वरी

तरी दानें सर्वस्व देणें। वेचणे ते व्यर्थ करणें।
जैसें फळोनि स्वयें सुकणें। औषधीचे ॥१०६॥ (अ. १६)
नाना धूपाचा अग्निप्रवेश। कनकी तुपाचा नाश।
पितृपक्ष पोषितां न्हास। चंद्राचा जैसा ॥१०७॥ (अ. १६)

अर्थ :- म्हणजे सर्वस्व देणे म्हणजे दान. दानात जो व्यवहार होईल तो व्यर्थ म्हणजे फळाची आशा सोडून करायचा. जशी वनस्पती स्वतः फळून सुकते तसे दान फलाशा टाकून करायचे. धूपाचा अग्निप्रवेश होताच धूप नाहीसा होतो. हिणकस सोन्याला शुद्ध करण्यात त्याचे वजन कमी होते अथवा वद्य पक्ष वाढत असताना चंद्र जसा कमी कमी होत जातो.

सुभाषित

महायोगपीठे तटे भीमरथ्या, वरं
पुण्डरीकाय दातुं मुनीन्द्रैः।
समागत्य तिष्ठन्तमानन्दकन्दं,
परब्रह्मलिंगं भजे पाण्डुरङ्गम्॥

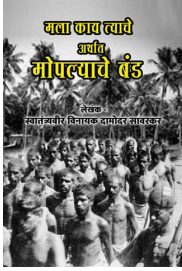
भीमा नदीच्या काठी, महायोगाचे अधिष्ठान असलेल्या पंढरपुरात, पुंडलिकाला वर देण्यासाठी व्यास-नारदांसारख्या मुनिश्रेष्ठांबरोबर येऊन राहिला आहे. त्या आनंदाचे निधान परब्रह्मस्वरूप पांडुरंगाला मी भजतो. पंढरपुरातील विठ्ठलाची समचरण आणि कमरेवर हात ठेवून ताठ उभी असलेली मूर्ती योगमूर्ती आहे. येथे माता-पित्यांची सेवा करणाऱ्या भक्त पुंडलिकाला वर द्यायला ते आले आहेत. निर्गुण निराकार ब्रह्माचे सगुण साकार रूप येथे उभे आहे. गोधूली अंगावर उडाल्यामुळे विठुराया पांडुर दिसत आहेत. अशा या आनंदाचा निधी/ठेवा असणाऱ्या पांडुरंगाला मी भजतो.

- डॉ. रोहिणी केतकर

मोपला नरसंहार ते केरल स्टोरी आणि पुढे...

• मंजिरी मराठे (पृ. ३९२)

भ्रमणध्वनी : ८८७९६५९७६४

सत्यघटनेवर आधारित 'केरल स्टोरी' या चित्रपटामुळे हिंदू मुलींना भुलवून त्यांचं धर्मांतरण करणं, त्यांच्यावर अनन्वित अत्याचार करणं, त्यांना दहशतवादी बनवणं या मुस्लिमांच्या कृत्याची आजच्या पिढीला ओळख झाली. खरंतर मुसलमानांनी हिंदूंचं जबरदस्तीनं धर्मांतरण करणं, स्त्रियांना पळवणं, विकणं, त्यांच्यावर अनन्वित अत्याचार करणं, बलात्कार करणं हे हिंदूंसोठी काही नवीन नाही. दुर्दैवानं तो हजारो वर्षांचा क्रूर इतिहास आहे. पण जाणूनबुजून इतिहासाची तोडमोड केलेल्या आपल्या देशात खरा इतिहास जनतेसमोर कधी आलाच नाही. स्वार्थासाठी तो समोर येऊ दिला गेला नाही.

छत्रपती संभाजी महाराज, गुरू गोविंदसिंग आणि त्यांची मुलं, बंदा बैरागी आणि त्यांचे शिष्य असे लक्षावधी हिंदू मुसलमानांच्या धर्मवेडाला बळी पडलेच आणि स्त्री तर काय? या अत्याचारांच्यासाठीची एक कायमची, हक्काची, उपभोग्य वस्तूच होती आणि आजही आहे.

सावरकर म्हणतात, धर्म रक्षणासाठी शस्त्र हवं, पण शस्त्रावर अंकुश हवा तो धर्माचा. पण मुसलमानांचा धर्मच 'काफिरांना' मारा असं सांगतो, हिंसेला प्रोत्साहन देतो तर मग त्यांच्यावर अंकुश ठेवणार तरी कोण?? केरळमधल्या ज्या घटनेनं आज थोडाफार हिंदू समाज खडबडून जागा होऊ लागला आहे, त्याच केरळच्या मलबार भागात १०२ वर्षांपूर्वी हिंदूंचा नरसंहार झाला होता, जो आज विस्मृतीत गेला आहे.

मलबार - केरळ किनारपट्टीवरील या प्रदेशात व्यापाराच्या निमित्तानं मुसलमान आले. केरळच्या शेवटच्या चेरामन पेरूमल राजानं मुस्लीम धर्म स्वीकारला आणि मग त्यानंच अरबांना मुस्लीम धर्म प्रचारासाठी मलबारला बोलावलं. मुस्लिमांना आयतं रानच मिळालं, दहा मशिदी बांधून त्यांनी धर्मप्रचाराला सुरुवात केली, तिथे वसती केली. त्यावेळेपर्यंत हिंदू ताकदवान होते. पण पुढे अरब व्यापाराला प्रोत्साहन देणाऱ्या कालिकतच्या झामोरीन यानं अरब जहाजांवर काम करण्यासाठी मनुष्यबळ मिळावं यासाठी कोळ्यांच्या घरातील एका तरी पुरुषानं मुस्लीम व्हावं यासाठी धर्मांतरणाला उत्तेजन दिलं. समुद्र ओलांडला तर धर्म भ्रष्ट होईल, आपली हिंदू ही जाती जाईल या खुळचट कल्पनेनं हिंदूंनी धर्मच सोडला.

पुढे टिपू सुलतानानं या भागात जबरदस्तीनं धर्मांतरण करण्यास सुरुवात केली. मार्च १७८९ मध्ये म्हैसूरच्या फौजांनी दोन हजार

नायर कुटुंब असलेल्या कुट्टीपूरमच्या जुन्या किल्ल्याला वेढा घातला. कडथनाथ राजानं किल्ला लढवला पण ताकद संपल्यावर टिपूनं सगळ्यांचं जबरदस्तीनं धर्मांतरण केलं. दुसऱ्याच दिवशी सगळ्या पुरुषांची सुंता करण्यात आली. स्त्री पुरुष सर्वांनाच गोमांस खिलवण्यात आलं. ख्रिश्चन आणि हिंदू स्त्रियांची जबरदस्तीनं मुस्लिमांशी लग्न लावण्यात आली. टिपूच्या सैन्याच्या इतर तुकड्यांसाठी ही घटना आदर्शवत होती. १८ मार्च १७९२ला टिपूला ब्रिटिशांशी तह करावा लागल्यामुळे संपूर्ण मलबारला मुस्लीम करण्याचं त्याचं स्वप्न भंग पावलं आणि मलबारमध्ये हिंदू थोडातरी शिल्लक उरला. त्यानंतर १९२१ पर्यंत मोपले सातत्यानं हिंदूंचा अत्याचार करत राहिले. १९२१ मध्ये मात्र मोपल्यांनी साऱ्या सीमा ओलांडल्या आणि आपल्या महाभयंकर, अत्यंत घृणास्पद क्रूरतेचं दर्शन घडवलं. खिलाफत चळवळीचा आणि असहकार चळवळीचा तो भीषण परिणाम होता.

मलबारच्या एर्नाड आणि वालुवनादमध्ये खिलाफत राज्याची घोषणा करण्यात आली. अली मन्सूर या खिलाफत नेत्याला राजा घोषित करून खिलाफत ध्वज फडकवण्यात आले.

या साऱ्याचा फटका बसला तो तिथल्या हिंदू जनतेला. ब्रिटिशांनी त्या भागाचा ताबा घेईपर्यंत मोपल्यांनी तिथं अक्षरशः हैदोस घातला. क्रूरतेचा कळस म्हणजे जिवंतपणी हिंदूंची कातडी सोलून काढण्यात आली, मारण्यापूर्वी त्यांनाच त्यांची कबर खोदायला लावण्यात आली. मोपल्यांचे अत्याचार सोसलेल्या मलबारमधील महिलांना व्हाईसरॉय लॉर्ड रीडिंग यांच्या पत्नी लेडी रीडिंग यांना आपली दुःखद कहाणी सांगितली.

“...आमच्या पूर्वजांचा धर्म सोडण्यास नकार दिलेल्या

आमच्या प्रिय व्यक्तींच्या सडलेल्या प्रेतांनी आणि असंख्य मरणासन्न अवस्थेत फेकलेल्या देहांती विहिरी आणि तलाव आज भरलेले आहेत; गर्भवती स्त्रियांच्या पोटातून त्यांचे गर्भ बाहेर काढण्यात आले; त्यांच्या शरीराचे तुकडे तुकडे करून रस्त्यावर, जंगलात फेकण्यात आले; आमच्या मुलाबाळांना आमच्या हातातून खेचून आमच्या डोळ्यांसमोर मारले गेले आणि आमच्या पती, पित्याला छळ करून जिवंत जाळले गेले; आमच्या अभागी भगिनींना त्यांच्या आसस्वकीयांमधून खेचून काढत त्यांच्यावर त्या नरराक्षसांनी कल्पनाही करता येणार नाही, असे पाशवी अत्याचार केले; विध्वंसाच्या पाशवी आकांक्षेने आमच्या घरादारांची राखरांगोळी केली; आमची मंदिरे अपवित्र करून उद्ध्वस्त केली, मूर्ती फोडण्यात आल्या. विद्रूप केलेल्या देवतांच्या मूर्तीवरील पुष्पहार काढून त्यांच्या गळ्यात गाईची आतडी घालण्यात आली... आमच्या गावातून आम्हाला नग्रावस्थेत बाहेर काढण्यात आल्यावर आम्ही उपाशीपोटी जंगलात कसे दिवस काढत होतो हे आम्ही विसरू शकत नाही.”

मोपला हत्याकांड ही हिंदूवरील नृशंस, राक्षसी अत्याचारांची परिसीमा होती. हा दुर्दैवी इतिहास विसरून चालणार नाही. त्याचा तसाच प्रतिशोध घेणं योग्य नाही आणि हिंदूंच्या ते रक्तातही नाही. पण हे परत परत घडू नये यासाठी निद्रिस्त हिंदूंनी जागं होण्याची गरज आहे. या राक्षसी नरसंहारावर सावरकरांनी कादंबरी लिहिली- ‘मोपल्याचे बंड अर्थात मला काय त्याचे’. या पुस्तकातील अत्याचारांची वर्णनं वाचून अंगावर शहारे येतात, ते वाचून मन सुन्न होतं. प्रेतांनी भरलेल्या विहिरी! ...विचारही नकोसा वाटतो. मग ज्यांनी ते प्रत्यक्ष भोगलं, सोसलं, ते घडताना जबरदस्तीनं ज्यांना सारं पहावं लागलं, अर्धमेल्या अवस्थेत ज्यांना प्रेतांनी भरलेल्या विहिरीत फेकण्यात आलं, त्यांची काय अवस्था झाली असेल. हे सारं विसरून जायचं? शेजारचं घरं जळत असताना ‘मला काय त्याचे’ ही वृत्ती ठेवायची? सावरकरांनी हिंदूंच्या याच वृत्तीवर प्रहार केला. आजही आपण झोपलेलेच आहोत त्यामुळे आजूबाजूला काय घडतंय याची जाण आणि भान आपल्याला नाही. भीषण मोपला हत्याकांड घडल्यानंतर ‘शूर मोपला

बंधू त्यांच्या धर्मानुसार वागले’ असं म्हणणारा महात्मा जसा तेव्हा होता तसेच ‘केरल स्टोरी’सारखं कथानक पाहूनही असं काही घडलंच नाही किंवा लव्ह जिहाद असं काही नसतंच असं म्हणणारे, आजचे अनेक महात्मे दुर्दैवानं आपलेच आहेत आणि हीच आपली खरी समस्या आहे. सकट आता प्रत्येकाच्या घराशी येऊन ठेपलं आहे. हिंदुस्थानला दारूळ इस्लाम करण्याच्या दृष्टीनं शत्रूची पावलं वेगानं पडू लागली आहेत. त्या मोठ्या षडयंत्राचा ‘केरल स्टोरी’ हा एक भाग आहे हे समजून घेण्याची आवश्यकता आहे. जगभर सतत ‘केरल स्टोरी’ घडतच आहेत पण सर्वसाधारण समाजाची प्रतिक्रिया आहे- मला काय त्याचे!

(लेखिका स्वातंत्र्यवीर सावरकर राष्ट्रीय स्मारकाच्या कोषाध्यक्ष आहेत.)

(संदर्भ: सावरकर : विस्मृतीचे पडसाद, लेखक विक्रम संपत अनुवाद

: रणजित सावरकर, मंजिरी मराठे. २. The Moplah Rebellion,

1921 by C. Gopalan Nair

For Query/ Fresh Supply
Contact DK-9977600101

“सर्व वयोगटातील रोगी तसेच निरोगी,
दोघांसाठी उपयुक्त”

यामध्ये नैसर्गिक व्हीटग्रेस, क्षार, अमायनोअॅसीड्स, एन्झाईम्स, प्रोटीन्स तसेच शरीरास अत्यंत उपयुक्त घटक आहेत.

- रक्तातील विषारी तसेच विजातीय तत्त्व काढून टाकते.
- घाम व श्वसनाची दुर्गंधी घालवते.
- रक्तातील हिमोग्लोबीनची वाढ करते. अर्निमिक अवस्था दूर होते.
- कॉन्स्टीपेशन, अॅसीडीटी, मुळव्याध, कोलायटीस, अल्सर, किडनीचे आजार तसेच लिडर व पोटाच्या विकाराच्या उपचारासोबत घेतल्यास अत्यंत लाभदायक.
- हाय ब्लडप्रेसर, डायबिटीस, अर्थरायटीस, पॅरिलिसीस, इनसोमेनिया (निद्रानाश), डिप्रेशन, सोरायसीस, थालसेमीया तसेच स्त्रियांच्या आजारांच्या उपचारांसोबत अत्यंत गुणकारी.
- मज्जासंस्थेच्या आजारांच्या उपचारांसोबत बहुगुणी.
- कॅन्सर सारख्या आजारात फास्ट रिकव्हरीस मदत.
- केस गळणे थांबवते व डोक्यातील कोंडा घालवते.

कोणतेही कृत्रिम रंग, प्रिझर्वेटिव किंवा फ्लेवर विरहीत संपुर्ण निसर्गोपचार

जीवनानंद व्हीटग्रेस पावडर हा शरिरास परिपूर्ण आहार आहे.

• डॉ. सौ. सुमेधा प्रभाकर मराठे (पृ.१२०)

भ्रमणध्वनी : ९८२०२३२०८२

सर, मी तुमच्यावर लिहिलेला हा लेख वाचायला तुम्ही असणार नाही, हे मनाला पटत नाही. माझे लेखन तुम्ही बारकाईने वाचायचात, त्यावर चांगला अभिप्राय द्यायचात, काही मौलिक सूचनाही करायचात. विक्रम सावरकर संपादित 'प्रज्वलंत' दिवाळी अंक मी तुम्हाला दरवर्षी भेट म्हणून देत असे. तसेच मराठे प्रतिष्ठानचा 'हितगुज' अंकही तुम्ही वाचत होतात. मी लिहिलेल्या कथा, लेख, घेतलेल्या मुलाखती, पुस्तक-परीक्षणे इत्यादी सर्व तुम्ही (आणि बाईही) वाचत होतात. मला प्रश्न पडायचा, सर हे सर्व वाचायला वेळ कसा काढतात? का मला 'चांगले' वाटावे म्हणून औपचारिकता पाळतात का? पण तसे नव्हते, सर, तुम्ही खरोखर मनापासून माझ्या लेखनाला दाद द्यायचात. आमच्या 'योगवार्ता' साठीही लिहित चला. तुमची शैली प्रतिभाशाली आहे... म्हणायचात. अगदी आता आत्तापर्यंत म्हणजे तुमच्या नातवाच्या साखरपुड्याप्रीत्यर्थ 'योगभवन'मध्ये आपण सहभोजनासाठी जमलो होतो, तेव्हाही नातवाच्या खांद्यावर हात ठेवून त्याचा आधार घेत तुम्ही आवर्जून माझ्यापाशी आलात, मी नमस्कारासाठी खाली वाकले तेव्हा म्हणालात, "अण्णा गोखले यांच्यावरचा लेख वाचला. अप्रतिम, सुंदर लिहिला आहे." आणि हा आता तुमच्यावरचा लेख वाचायला तुम्ही सर फार दूर दूर निघून गेला आहात, अभिप्राय द्यायला तुम्ही नाही आहात... याचे वाईट वाटते. असो.

सरांना मी प्रथम पाहिले ते आमच्या लग्नाच्या स्वागत समारंभात. प्रभावी, तेजस्वी व्यक्तिमत्त्व. सरांच्या दर्शनाने मी भारावून गेले. त्यानंतर योग विद्या निकेतनच्या आयोजित कार्यक्रमात, दादरच्या समर्थ व्यायाम मंदिरात, योविनिच्या कार्यालयात सर आणि बाई यांची अधून-मधून भेट होत असे. सर आणि बाई आमचे चार जिने चढून घरीही आलेले आहेत. माझ्या यथाशक्ती आदरातिथ्यावर प्रसन्न झाले आहेत. C.A. श्री. प्रभाकर मराठे माझे पती योविनिचे कोषाध्यक्ष, खजिनदार. सर त्यांना 'कुबेर' म्हणून गौरवायचे. 'योविनि'शी प्रभाकर मराठे यांचा जुना संबंध. अगदी महत्त्वाच्या लोकांमध्ये, ज्याला सर विनोदाने 'भुजंग समिती' म्हणत, त्यात ते होते. योविनिच्या प्राथमिक

अवस्थेपासूनच्या आज भरभराटीला आलेल्या, शिखरावर असलेल्या संस्थेच्या स्थित्यंतराचे प्रभाकर मराठे साक्षीदार आहेत. योविनिच्या यशात त्यांचा खारीचा वाटा आहे. आता प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे ते पूर्वीसारखे काम करू शकत नाहीत, याचे वाईट वाटते सरांवर व संस्थेवर त्यांचे निरतिशय प्रेम आहे. सरांना जेव्हा 'पद्मश्री' मिळाली तेव्हा यांच्या चेहऱ्यावर आनंद ओसंडून वाहताना मी पाहिला आहे. समर्थमध्ये सर दादरला येत तेव्हा प्रभाकरांच्या मागे खांद्यावर हात ठेवून स्कूटरवर सर बसत असत, वडाळा डेपोत ५०४-५०६ नं. बस पकडून वाशीला योगभवनमध्ये जात असत. दर गुरुवारी हा नेम असे. प्रभाकरांच्या चेहऱ्यावर असाच आनंद असे. सरांना स्कूटरवर बसून वाशीची बस मिळेपर्यंत प्रभाकर थांबत. सरांना बस मिळाली की घरी येत. सरांचा सहवास त्यांना चैतन्य देणारा वाटे. सर आम्हा उभयतांचे 'लक्ष्मी-नारायणाचा' जोडा म्हणून कौतुक करायचे. माझा मुलगा चि. निरंजननेही T.T.C. चा कोर्स केला. मुलगी मधुरा हिनेही समरकोर्स केला. सरांचे शुभाशीर्वाद त्यांच्या सदैव पाठीशी आहेत.

सरांना त्यांचेही कौतुक वाटे. आमच्या कुटुंबावर सरांचा स्नेहाचा लोभ असे. 'पद्मश्री' मिळाली तरी कधीही मोठेपणाचा तोरा सरांनी मिरविला नाही. साधी राहणी, उच्च विचारसरणी' याचे मूर्तिमंत प्रतिक म्हणजे सर होते. सरांचे आशीर्वाद सदैव आमच्या पाठीशी आहेत. गेल्या जन्माची पुण्याई म्हणून सरांसारखी व्यक्ती आमच्या आयुष्यात आली आणि आमचे जीवन उजळून निघाले. संताच्या मांदियाळीतील सर आम्हाला लाभले, हे आमचे भाग्यच. सरांच्या कितीतरी आठवणी आहेत पण विस्तारभयास्तव सांगत नाही.

आज समाज वैफल्यग्रस्त, संचित झाला आहे. कोरोनासारख्या महामारीची संकटे येत आहेत. त्याग, सेवा, सचोटी अशी जीवनमूल्ये हरवतात की काय, अशी भीती वाटत आहे. अशा वेळी समाजसेवेचे, देशसेवेचे, आरोग्यसेवेचे त्रत निःस्पृहपणे आचरण करीत असलेल्या व्यक्ती आज जवळपास दुर्मिळ झाल्या आहेत. अशा प्रसंगी सरांचे निर्वाण हे समाजसेवा प्रवृत्तीची हानी करणारे ठरते. परंतु त्याचबरोबर 'योग पोचवा घोघरी' हा सरांचा ध्येयवाद योविनिचे सर्व सहकारी, शिक्षक, पुढील पिढीसाठी आदर्श ठरवणार आहेत, हे आशादायी चित्र आहे. सर 'सदाशिव' होते आता ही धुरा 'महेश' सिनकरांच्या खांद्यावर आहे. त्यांना सर्व योगप्रेमी सहकार्य करणार आहेत. सरांचे कार्य आजीवन पुढे चालूच राहणार आहे. 'सदाशिव' आणि 'महेश' दोघे महादेव शंकरच.

माणूस आजाराने कितीही ग्रासला असला, वयाने मोठा असला तरी त्याचं 'नुसतं असणं' हे देखील बळ देऊन जातं. परंतु माणसाच्या येण्याचा आणि जाण्याचा क्षण आकाशात बसलेल्या सूत्रधारानं निश्चित केलेला असतो. तिथे पृथ्वीवरच्या कुणाचेही काही चालत नाही. अंतर केवळ एका श्वासाचं असतं...

देहरूपाने सर जरी आपल्यात नसले तरी ते आमच्या मनात आहेत. हृदयमंदिरात आहेत. मला भास होतो आहे काय? सर म्हणताहेत, "तुमचा भावपूर्ण लेख मला भावला आहे. तुम्ही लेखाद्वारे तुमच्या भावनांना वाट मोकळी केली आहे. अशीच लेखणी लिहिती ठेवा..." आणखी काय हवं?... सर, मी 'भरून' पावले आहे.

दिव्यत्वाची जेथे प्रचिती - तेथे कर माझे जुळती!

चैताली मराठे यांचा 'अथांग' हा चारोळीसंग्रह प्रकाशित झाला आहे. बारा नवोदित कवयित्रींच्या चतुष्पदी (चारोळ्या) संग्रहाचा अनोखा प्रकाशन सोहळा शनिवार दि. २४ जून ला चिपळूणच्या लोकमान्य टिळक स्मारक वाचन मंदिराच्या बाळशास्त्री जांभेकर सभागृहात पार पडला. विशाखा चितळे यांची ही संकल्पना होती. चैताली मराठे यांचे मराठे प्रतिष्ठान द्वारा अभिनंदन.

.....●
संपादक व पत्रकार सेवा संघ महाराष्ट्र मुंबई संघटनेच्यावतीने रविवार २८ मे रोजी संगमनेर येथे संपादक राज्य परिषदेच्या कार्यक्रमात सा. किरात संपादिका सौ. सीमा शशांक मराठे यांचा सत्कार करण्यात आला. सौ. सीमाताईचे मराठे प्रतिष्ठानद्वारा अभिनंदन.
.....●

मागे वळून पाहताना...

देशप्रेमी मुसलमानांचे काय करायचे ?

एकदा केसरी सभागृहातील चर्चेत कुणीतरी प्रश्न विचारला, 'सावरकर, तुम्ही एकूण सर्वच मुसलमानांच्या विरुद्ध बोलता. देशप्रेमी मुसलमान काही प्रमाणात आहेत, हे तुम्ही मानत नाही का ?

दुसऱ्या महायुद्धाच्या पार्श्वभूमीवर सावरकरांनी प्रतिप्रश्न विचारला, "चर्चिलेने जेव्हा आठ कोटी जर्मनांविरुद्ध युद्ध घोषित केले, तेव्हा 'दोन-तीन लक्ष शांतताप्रिय जर्मनांना तरी त्यातून वगळा,' अशी तार तुम्ही पाठवली होती का ? युद्धाच्या घाईगर्दीत अशा अपवादात्मक आणि तुरळक लोकांची शीरगणती करायला वेळ नसतो, जे न्यायप्रिय बिभ्रिषण असतात, ते आपण होऊन तुमच्या बाजूला येतात."

.....●

सुगरणीचा सल्ला

१. पेपर बॅगला पंचिंग मशीनने भोक पाडून त्यात लसून भरून ठेवल्यास अधिक काळ टिकते.
२. गाजर, काकडी व पालेभाज्या स्वच्छ धुऊन, सुकवून फाईल पेपरमध्ये गुंडाळून फ्रीजमध्ये ठेवल्यास ताज्या राहतात.
३. कोमट पाण्यात अर्धा कप मीठ घालून त्या पाण्याने फ्रीज पुसल्यास फ्रीजमधील दुर्गंधी कमी होते.

सुखी जीवनाचा मार्ग कोणता ?

• श्री. नागेश नारायण मराठे, अॅडव्होकेट, पुणे

भ्रमणध्वनी : ९३२५२६५६०९

प्रस्तावना

सुखाची व्याख्या कुठेही लिखित नाही. सुख हे प्रत्येकाच्या मानण्यावर असते. कित्येक वेळा वैयक्तिक मूल्यांकन चुकीचे ठरू शकते.

माणसाचं सुख हे इतरांपेक्षा वेगळं असते कारण माणूस चांगल आणि वाईट याचे मूल्यांकन करू शकतो.

इतर प्राणी चांगल आणि वाईट याचे मूल्यांकन करू शकत नाही, म्हणून मानव श्रेष्ठ आहे.

सुखी जीवनाचा मार्ग कोणता या करीता व्यक्तीचा जन्म, त्याच्यावर आई, वडीलांनी, शिक्षकांनी, समाजाने केलेले संस्कार महत्त्वाचे असतात.

त्याला जीवनात कोणत्या परिस्थितीतून जावे लागले, त्याचा इतराकडे बघण्याचा दृष्टीकोन यांचा विचार करणे आवश्यक आहे.

सुखी जीवनाचा मार्ग

१. नेहमी जगा आणि जगू द्या ही विचारसरणी आवश्यक आहे.
२. नेहमी संवाद ठेवा मग तो प्रत्यक्ष, दूरध्वनीवरून, ई मेलद्वारे, एसएमएस द्वारे, व्हॉट्सअॅपद्वारे कुठल्याही मार्गाने असावा. संवादाने आपण कुठे चुकतो याची जाणीव होईल.
३. दुसऱ्याला महत्त्व द्या व दुसऱ्याचे ऐकून घेण्याची सहनशीलता ठेवा कारण प्रत्येक माणूस हा स्वाभिमानी असतो आणि त्याच्याकडे देखील महत्त्वाचे मुद्दे विचार करण्यासारखे असू शकतात.
४. ऐकवेळ नातेवाईकांशी संवाद कमी झाला तरी चालेल पण शेजाऱ्याशी संवाद कमी करू नका. आईवडिलांनंतर सर्वात प्रथम मदतीला धावून येणारा हा शेजारीच असतो व नंतर नातेवाईक.
५. एक वेळ सुखात सहभागी झाला नाहीत तरी चालेल दुःखात जरूर सहभागी व्हा. दुसऱ्याच्या यातना कमी होतील व त्यांचे तुमच्याशी वागणे चांगले राहील. त्यामुळे तुम्हाला त्यातून आनंद मिळेल.
६. नेहमी सत्याची बाजू उचलून धरा व दुर्जनांना त्यांच्या चूका समजून सांगा व सांगूनही फरक पडला नाही तर कालांतराने त्याला चूक समजेल.

७. जे काही काम कराल ते अत्यंत प्रामाणिकपणे, सचोटीने करा. त्यातून सुख जास्त व दुःख कमी असेल.
८. पैसा सुख देईलच असे नाही. तेव्हा पैशामागे धावू नका, तो तुमच्या प्रामाणिकपणामुळे आपोआपच येईल.
९. नेहमी दुसऱ्याला मदत करण्याची इच्छा ठेवा. त्यातून आनंद/सुख नक्की मिळेल.
१०. परिघामधून बाहेर पडा, दुसऱ्याची गरज/दुःख समजून घ्या व त्याला योग्य मार्गदर्शन करा/द्या. त्यातून तुम्हाला सुख मिळेल.
११. फळाची इच्छा ठेवू नका. फळ खायला मिळाले तर उत्तम, पण मिळाले नाही तर दुःख जास्त सुख कमी अशी परिस्थिती निर्माण होईल.
१२. जे काय प्रामाणिकपणे मिळविले आहे त्यांचा अभिमान बाळगा. त्यांच्यात सुखी रहा.
१३. चार भिंतीबाहेर पहाण्याचा दृष्टीकोन ठेवा म्हणजे इतराची दुःख समजतील.
१४. सुख हे दुसऱ्याच्या मानण्यावर नसून ते स्वतःच्या मनावर अवलंबून आहे. तेव्हा मन आनंदी ठेवा व आहे त्या परिस्थितीत जुळवून घ्या, नाहीतर सुखाऐवजी दुःखी व्हाल.
१४. झोकून द्या, परिणामाची काळजी करू नका.
१५. परिणाम चांगलेच असतील अशी भावना ठेवा.
१६. नेहमी भविष्याकडे पहा- इतिहास बदलू शकत नाही पण भविष्यकाळ बदलण्याची क्षमता माणसांत आहे.
१७. शरीराला व्याधी उत्पन्न झाल्या तर त्यावर उपाय/इलाज करता येतात. दुःख विसरण्यासाठी औषधे नाहीत तर प्रबळ इच्छाशक्तीची आवश्यकता असते ती इच्छाशक्ती नेहमी मजबूत ठेवा.

सुविचार

आयुष्यात शांत राहण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजे ज्या गोष्टी आपण बदलू शकत नाही त्याबद्दल विचार करणे सोडून देणे.

याद न जाए बीतें दिनों की...

• सुधाकर (बाळ) मराठे (पृ. २५२), पुणे

भ्रमणध्वनी : ९८२२३ २९७७०

‘दिल एक मंदिर’ या आवडत्या. चित्रपटातील सुंदर आणि संस्मरणिय गीत. शैलेंद्र, शंकर जयकिशन आणि रफी, एकत्र आल्यास अविस्मरणीय गाणं, अजरामर होण्यासाठी अजून काय हवं?

खरोखरच आज वाढत्या वयात ‘बिते दिन’ आठवतात. बालपण, किशोर वय, कुमार पण, तारुण्यातील मौज मस्ती, प्रौढपणातील जबाबदाऱ्या आणि आता वार्धक्य! आज निवृत्ती नंतर निवांत क्षणी, मी नेहमीच त्या आठवणीत रमतो.

मनुष्य प्राणी नेहमीच भूतकाळात डोकावणारा, भविष्यकाळाकडे सकारात्मक, आशावादी दृष्टिने पाहणारा आणि त्याच शक्तीवर वर्तमानात रमणारा आहे.

मी मात्र जन्मापासून कळायला (?) लागल्यापासूनच्या, आजपर्यंतच्या आयुष्यातील सर्व टप्प्यांवरील ‘बिते दिवस’ चिंता, काळज्या, आनंद दुःख, मैत्री, शत्रुत्व, दुश्वास, आपलेपणा, अलिप्तता, प्रेम, माया, दया करुणा, विश्वास, दगा, फसवणूक या व अशा अनेक भावनांनी अनुभवल्या आहेत.

आपल्यापैकी बहुतेक सर्वच जण न्यूनगंड, शरम, भिती, अपराधीपणाच्या भावनेने जगत असतात. ‘जग काय म्हणेल’ ही चिंता तर, आयुष्यभर सतावत असते. प्रत्येकाचा अहंकार तर असंख्य भावनांना कायमच जोपासत असतो.

निवृत्ती नंतरच्या निवांत वेळेत, मी मात्र या सर्व भावना माझ्या आवडत्या फिल्मी गीतां मध्ये जोपासलेल्या आहेत. कधीही कुठेही कोणतंही गाणं कानावर पडलं तर त्या भावना उचंबळून येतातच. आणि मी त्या आठवणींमध्ये माझे ‘बिते दिवस’ आठवतो. फक्त सुख आणि आनंदच उपभोगण्याच्या प्रयत्नात असतो. दुःखद आणि कट्टू प्रसंग मात्र कटाक्षाने विसरण्याचा प्रयत्न करतो.

माझा जन्म पूण्यातील एका मिश्र वस्तीच्या चाळीतील.त्या काळात आईच्या मुखांत बहुदा त्या वेळची अंगाई गीतेच असणार ‘धीरेसे आजारे अखियनमें...’ किंवा ‘हलके हलके जोजवा, बाळाचा पाळणा...’, ‘देव जरी मज कधी भेटला...’, इथं इथं

बसरे मोरा...’ सारखीच गाणी असणार, कदाचित म्हणूनच अनेक गाणी माझ्या आयुष्याचा भाग झाली असावीत. पुढे थोडंसं कळतं(?) वय झाल्यावर, ‘आई आणखी बाबा यातून कोण आवडे...’ ‘अ आ आई... बडा नटखट है...’, ‘असावा सुंदर चॉकलेटचा बंगला...’, ‘सांग सांग भोलानाथ...’, ‘ये रे ये रे पावसा...’, ‘झुक झुक अगीन गाडी...’ सारखी गाणी ऐकत कुमार वा किशोर वयात कधी आलो ते समजलंच नाही. या वयात चाळीतील समवयस्क मुलांशी मैत्री व ओळखही निर्माण झाली. एकमेकांना चिडवत, हसत खेळत मुला मुलीं बरोबरची ही मैत्री बहरत असतानाच, लहान बहीणीला चिडवणें, खोड्या काढणे, भिती दाखवून घाबरवण्याच्या त्या काळात, ‘मेरी प्यारी बॅहनिया...’, ‘चंदनाच्या ताटी...’, ‘तुझ्या गळा, माझ्या गळा... नक्को ताई रूसू, कोण येणार गं पाहुणे’ सारख्या गाण्यांच्या गुणगुणण्यात कितीतरी ‘बिते दिन’ अच्छे गेले आहेत.

‘टिन एज’ सुरू होताच, तारुण्याची चाहूल एका वेगळ्याच विश्वात घेऊन गेली. मित्र प्रेम, देश प्रेम, चाळीतील गणेशोत्सव, विविध सण, दही हंडी, दिवाळी, होळी, रंगपंचमी, वगैरे साजरं करतच सिनेमातील नट नट्यांचे, क्रिकेट पट्टे, वेगवेगळ्या खेळातील हिरो, राजकारणीं बदलचे आकर्षण वाढत गेलं. ‘आओ बच्चो, तुम्हे दिखाये...’, ‘हम लाये है तुफानको...’, ‘ऐ मेरे वतन के लोगो...’, ‘गजानना श्री गणराया...’, ‘आज होली हैं...’, ‘गोविंदा आला रे आला...’, ‘चली चली रे पतंग...’ सारखी गाणी आजही कानावर पडली की, जगण्याला बळ मिळतं.

मुलींपासून अंतर राखत, तारुण्यातील चाहूलीची मौज मस्ती आजमवताना, वडील धाऱ्याचे उपदेश, अभ्यास, कसं वागावं, बोलावं, यांचे धडे ही मिळत होतेच. चांगल्या, हुशार मुलांशी मैत्री करा, व्यसनांपासून दूर रहा, संध्याकाळी वेळेत घरी या, अभ्यास, करिअर, सर्वात महत्त्वाची वर्षे, वगैरे गोष्टींबद्दल सदोदित उपदेश असेच. अर्थात या गोष्टी ऐकल्या मुळेच पुढील आयुष्य सुखकर गेलं हे नक्की. हा काळा तर, हिंदी चित्रपट संगीताचा

सूवर्ण काळ, बिनाका गीत माला, रात्रभर जागून पाहीलेली, गणेश विसर्जन मिरवणूक, कान देऊन ऐकलेले क्रिकेटचे धावतं वर्णन, कॉलेजला दांडी मारून, चोरून पाहीलेले चावट इंग्रजी चित्रपट, एखादीवर केलेलं एकतर्फी प्रेम, हवी हवीशी वाटणारी मित्रांनी केलेली मस्करी किती तरी धमाल गाणी, 'दिन है बहारके...', 'ऐ जवानी, है दिवानी...', 'ये शाम मस्तानी...', 'चांदसी मेहबूबा हो मेरी कब...' म्हणत खरोखरच जमलेले तीच्या बरोबरचं प्रेम, मग 'अभी ना जाओ छोडकर...', 'आजकी मुलाकात बस इतनी...', 'अच्छा तो हम चलते है...' 'प्रेमा काय देऊ तुला...', 'ओ मेरे सोना रे...', 'दिन सारा गुजारा तोरे अंगना, अब जाने दो...', 'आजा पिया, तोहे प्यार दू...', 'पंख होती तो उड आती रे...', 'लिखे जो खत तुझे...', कितीतरी गाणी, कधीही, कोठेही कानावर पडताच, मी 'बिते' दिवसात हरवून जातो.

पुढे पदवी मिळाली, नोकरीच्या शोधात अनेक टप्पे टोणपे, अनुभवले, इच्छा नसतानाही जुने मित्र मैत्रिणी, शाळा कॉलेज मधील सहकारी, मनापासून प्रेम करणारे आई, वडील, निखळ नातं निर्माण करणारी माझी ती मायेची चाळ, दूरवली.

जपलेल्या अनेक दिवसांच्या आठवणी क्षणात नाहीशा झाल्या. तर अनेक जपलेले काही क्षण दिवसोदिवस सतावत राहीले. 'चलो एक बार फिर से...' म्हणत, नाईलाजाने मला, नोकरीसाठी, मुंबई सारख्या शहरात यावं लागलं, 'जरा हॅसके, जरा बचके ये है बंबै...', अनुभवले. 'जीना यहाँ, मरना यहाँ इसके सीवा...' 'ये जीवन है, इस जीवनका...', 'कुणी न येथे भला, चांगला, जो तो पथ...', 'साला मैं तो साब...', 'तेरी दो टकियोकी, नोकरी मे, मेरा लाखो का...' वगैरे गाणी आजही त्या दिवसांच्या आठवणी जागवतात.

मुंबईत मी रमलो नाहीच, पण त्या माया नगरीने असंख्य अनुभव दिले. नोकरीत स्थीरावल्यावर लग्नासाठी मुली सांगून येऊ लागल्या. 'चांद शी मेहबूबा हो मेरी...', 'मेरे सपनोकी रानी...', 'हृदयी जागा, तू अनुरागा...', 'तेरी आँखो के सीवा...', 'तुम्ही मेरी मंदीर, तू तू ही मेरी पूजा...', 'जीवनात ही घडी अशीच...' ही गाणी आणि नव्या नवलाईचे ते दिवस, सौ.च्या पायगुणाने पुण्यात झालेली बदली, ती गुलाबी, रंगीत स्वप्नं, 'माँगके साथ तुम्हारा...', 'तेरे, मेरे सपने अब...', 'तू जहाँ जहाँ चलेगा...' नुसते आठवले तरी मनात गुदगुल्या होतात.

पुढे पहिल्या अपत्याची चाहूल, पत्नीच्या डोळ्यातील पूर्णत्वाची भावना, खरंच ते दिवस, 'बिते दिन!' घरात हसरे तारे असता, 'आज आनंदी आनंद झाला...', 'बाळा होऊ कशी

उतराई...', 'चंदासे होगा वो प्यारा...' खरोखरच अशी अर्थपूर्ण गाणी, मनाच्या खजीन्यात साठवली आहेत.

प्रौढपणाची जाणीव, घरातील व ऑफीसच्या अनेक जबाबदाऱ्या, स्वतःचे घर वाहन, सामाजिक कर्तव्ये, मुलांची शिक्षणं, मित्र मैत्रिणीं बरोबर संवाद, भेट या सर्व धावपळीत निवृत्तीचे वय कधी जवळ आलं, ते समजलंच नाही.

लाडक्या एकुलत्या एक कन्येचा विवाह, 'लेख लाडकी, या घरची... पीवळी पीवळी हळद लागली भरला हिरवा...', 'जा मुली जा दिल्या घरी...!'

कालांतराने वडिलांचं निधन, आईचं आजारपण, भावा बहिणीचे वाढते संसार, काही मित्रांच्या बाबतीतही घडलेले बरे वाईट प्रसंग, आठवणींच आठवणी.

खरंच, माणूस एकदा का सुरांच्या राज्यात सामील झाला की तो राजाच!

आयुष्याशी झगडत असताना, आलेल्या अनुभवांनी, अनेकदा मन असंवेदनशील होते, या मनाला संवेदनांचा पाझर फोडण्याची ताकद अनेक गीतांमध्ये आढळते. आयुष्याच्या प्रत्येक टप्प्यावर एका विशिष्ट गीताला आपण वेगळे स्थान देतो, काही गाणी शेवटपर्यंत साथ देतात, तर काही सूटून जातात, परंतु एखाद्या निवांत क्षणी, कधीकाळी आपल्याला आवडलेल्या गाण्याचे बोल कानी पडताच, आपल्या भावनांना व आठवणींना वाट फूटते, म्हणूनच जीवन संगीताचा प्रत्येक राग, स्वर जपणं मला भावत आलेलं आहे.

खरंच आपलं जीवन म्हणजे संगीतच!!

'बिते दिन' आठवताना 'कभी अलविदा ना कहना... कभी अलविदा ना कहना!!'

हसरे हितगुज

इथं ऐवजी तिथं

रामभाऊंना भलतीच विरक्ती आली, आणि ते घरातून तरातरा बाहेर पडले. स्टेशनवर त्यांनी गाडी पकडली. थोड्या वेळाने तिकीट तपासनीस आला (टी.सी.)

'टिकीट?'

रामभाऊकडे तिकीट नव्हतं.

'कुठं जायचंय?' टी.सी.

'जिथं भगवान राम जन्मला तिथं'

'मग चला माझ्याबरोबर' टी.सी.

'कुठं?'

'जिथं भगवान कृष्ण जन्मला तिथं!' चेकर उत्तरला.

• डॉ. गिरीश जाखोटिया (पृ. १२९)

भ्रमणध्वनी : ९८२००६२११६

नमस्कार मित्रांनो. दूरचित्रवाणीवर एका मोठ्या गायकाची मुलाखत पहात होतो. मुलाखतकाराने चर्चेच्या ओघात दुसऱ्या एका अत्यंत महान गायकाच्या गायकीचे कौतुक केले. यावर हे मोठे गायक सहज बोलून गेले, हां ते मोठे होतेच, परंतु काही परंपरा त्यांनी पाळल्या नाहीत. आता इथे विषय चालला होता महान गायकीचा. मध्येच या परंपरा कुठून आल्या? या मोठ्या गायकाने मुलाखती दरम्यान हा कद्रूपणा का दाखवावा? याचे संभाव्य उत्तर म्हणजे असूया. एखादा कष्टाने श्रीमंत झाला, एखादा हिकमतीने वरच्या पदावर पोहोचला, आणखी एखादा संशोधन कार्याने नामांकित झाला की काहीजणांची मजेशीर असूया अनवधानाने बाहेर येते. हे उस्फूर्तपणे बोलून जातात, नशीबाने चांगली साथ दिली किंवा काही शॉर्टकट्स वापरले असतील! आता या असूयाधारी माठांना कुणी थोपवलं होतं मोठं होण्यापासून? पण मी करू शकलो नाही, मला मिळालं नाही, मग कर असूया! यांचे असूयेने अस्वस्थ झालेले मन अधूनमधून म्हणत राहते, अरे, हा तर आपल्याच गावचा, आपल्या सोबतीने वाढलेला असा हा आपला मित्र आपल्या पुढे जातोच कसा? हा तर आपल्याच लायकीचा होता, मग इतका यशस्वी कसा झाला? नक्कीच याच्या यशात काही तरी खोट असणार. चला, ही खोट शोधूयात आणि याची एवढी लायकी नाही, हे सिद्ध करूयात! ... असूयाग्रस्त लोकांची ही स्वतःचेच मन कुरतडणारी अशी समान मानसिकता बनलेली असते.

बऱ्याचदा या असूयाग्रस्ततेची पेरणी लहानपणीच जवळच्या नातेवाईकांकडून केली जाते. माझा एक मित्र प्रचंड हुशार होता. त्याचा शाळेतील प्रतिस्पर्धी असणाऱ्या एका मुलाला त्याच्या घरचेच तुलना करण्यासाठी भरीस पाडायचे. माझा मित्र काही शाळेतला 'पहिला नंबर' सोडायचा नाही. यावर हा प्रतिस्पर्धी मुलगा गमतीशीर विधान करायचा, मी अडीच महिने लहान आहे त्याच्यापेक्षा, म्हणून थोडा मागे पडतो. आयुष्यभर हा अडीच महिन्यांनी लहानच राहिला पण माझ्या मित्राच्या पुढे काही जाऊ नाही शकला. दोन सज्जन विचारवंतांमध्येही असूयेचे अदृश्य तरंग वाहत असतात. इथे असूयेपुढे सज्जनता दुबळी ठरते. हे मग एकमेकांना अनुल्लेखाने टाळू लागतात. माझा सज्जनतेचा विचार

हा अधिक श्रेष्ठ - या मजेशीर अहंगंडातून ही असूया उद्भवते. पौराणिक संदर्भ पाहिल्यास विश्वामित्र व वसिष्ठामधील असूयेचा सुप्त संघर्ष असाच अहंगंडातून निर्माण झालेला. आजही बरेच तथाकथित धार्मिक नेते स्वतःच्या अनुयायांना असूयेतून मुक्त व्हायला सांगतात परंतु स्वतः मात्र इतर मातब्बर धर्मनायकांबद्दलच्या असूयेने ग्रस्त असतात. त्याला इतके राजकारणी, उद्योगपती, नोकरशाहा, कलावंत मानतात. माझे अनुयायी कमी कसे? - या प्रश्नाने मग असूया वाढत जाते नि अशा अध्यात्मिक गुरुंचेही मन थाऱ्यावर रहात नाही. आमच्याकडे काही विशिष्ट वर्गामध्ये पाश्चिमात्यांबद्दलची मजेशीर असूया पावलोपावली प्रकट होत असते. त्यांच्या वैज्ञानिक प्रगतीचा खुलेआम दुस्वास तर करता येत नाही. मग स्वतः निर्मिलेल्या भंकस सांस्कृतिक परीमाणांना वापरत हे पाश्चिमात्यांना कमी लेखणार! अरे, ती पाश्चिमात्य मंडळी तुम्हाला हिंग लावूनही विचारत नाहीत, तुमच्या संस्कृतीची महत्ता मानत नाहीत, हे तुमचे 'असूयाकारक' दुखणे का लपवता? सारं काही आमचंच श्रेष्ठ या पुरातन फाजील अहंकारामुळे यांना असूयेचा उपद्रव होऊ लागतो. असूया ही सामूहिकही असते. हिटलरने नाझींमध्ये ज्यू समाजाबद्दल अशीच असूया पेरली होती. आमच्याकडे आजही एखादा बुद्धीजिवी हा जर यशस्वी उद्योजक झाला व एखादा बनिया खूप नामांकित संशोधक किंवा तत्ववेत्ता बनला तर काही समूहांमध्ये तो असूयेचा विषय होतो. अनेक समाजांबद्दल व धर्मांबद्दल आमचे प्रचंड अज्ञान असते, ज्याचा राजकारणी लोक फायदा घेत असूयेचे पीक उगवत राहतात. जगभरात श्रीमंत व गरीब यांच्यामधील आर्थिक दरी ही वाढतच चाललीय जी असूयेचे व म्हणून द्वेषाचे वातावरण वाढवते आहे. काही विशिष्ट समाज तर स्वतःच्या स्वार्थी, दिखाऊ किंवा भ्रष्ट आचरणाने स्वतःबद्दलची सार्वजनिक असूया वाढवत राहतात.

असूयेचा किडा एकदा मेंदूत शिरला की तो मेंदूचा भुगा पाडू लागतो. एकाच कुटुंबात असूयेचा हानीकारक वावर असू शकतो. हा वावर कधी कधी नवरा-बायको दरम्यान, कधी भावंडांमध्ये, कधी बाप-मुलगा किंवा आई-मुलीमध्येही छुप्यारीतीने अस्तित्वात असतो. आपली बायको आपल्यापेक्षा तसूभर जास्त कर्तृत्ववान

आहे, हे पुरुषप्रधान संस्कृतीमधील अनेक नवऱ्यांना डाचत असते. परंतु बोलण्याची सोय नाही. हां, अगदीच 'पुरुषाळलेले' नवरे बिनदिक्कतपणे बायकांना घालूनपाडून बोलू लागतात कारण यांची असूया काही यांना स्वस्थ बसू देत नाही. काही करून बायकोचे मानसिक खच्चीकरण करत तिला नामोहरम करण्याचा हा 'असूयाप्रेरित' डाव असतो. काही परंपरागत बाप्यांना मुलापेक्षा आपण नेहमीच अधिक कर्तृत्ववान होतो, हे दाखविण्याची निर्बुद्ध इच्छा असते. त्यातून निर्माण होते 'बाप-मुला'मधील अनैसर्गिक तुलना. ही तुलनाच असूयेकडे घेऊन जाते. सगळेच गुरू काही शंभर टक्के मनमोकळे वा दिलदार नसतात. शिष्य आपल्या पुढे गेलाय, याचा खरेतर सार्थ अभिमान वाटायला हवा. परंतु काही गुरू असूयाग्रस्त विधान करतात - आम्हाला अशी साधने आणि संधी उपलब्ध नव्हत्या. हे कदाचित वास्तव असेलही, परंतु शिष्याचे कौतुक करताना ते सांगण्याची गरज नसतेच.

भारताला 'जातीय' असूयेचा मोठा शाप लागलेला आहे. गांधीजींच्या नेतृत्वगुणांबद्दलची असूया, बाबासाहेबांच्या विद्वत्तेबद्दलची असूया, तथागत बुद्धाच्या प्रज्ञेबाबतची असूया, आगरकरांच्या बुद्धीप्रामाण्यवादाबद्दलची असूया इ. अनेक उदाहरणे देता येतील. शंबूकाचा वध, एकलव्याकडून अंगठा घेणे, कर्णाला स्पर्धेत भाग घेऊ न देणे, पांडवांचे इंद्रप्रस्थ न आवडणे, गवळ्यांच्या पोंरांसोबत वाढलेल्या कृष्णाचे तत्वज्ञानात्मक बोलणे पचनी न पडणे इ. पौराणिक उदाहरणे ही मोठेच 'असूयादर्शन' घडवतात. एकदा एका परदेशी सेमिनारमध्ये माझे व्याख्यान त्या प्रगत देशातील दुसऱ्या एका वक्त्यापेक्षा बरेच सरस ठरले. सेमिनारचे आयोजकही त्याच प्रगत देशातले. नंतरचे तीन दिवस मला 'प्रगत असूये'चा मोठा अनुभव घ्यावा लागला. वर्चस्ववाद्यांची ही असूया जगभर दिसते. अमक्यातमक्या जातीतला, धर्मातला, प्रांतातला अथवा कळपातला हा मनुष्य आमच्यापेक्षा अधिक प्रतिभाशाली कसा असू शकतो? - या अहंगंडाने पळाडलेल्या लोकांच्या असूयेने मानवजातीचे अपरिमित नुकसान केले आहे. या जातीवंत असूयेचा त्रास जसा तुकोबांना झाला तसा तो विवेकानंदांनाही झाला.

असूयेची प्रवृत्ती ही साधारणपणे समस्त मानवजातीत आढळते. ती काही एखादा असाधारण मानसिक रोग नाही. हां, परंतु तिच्यावर नियंत्रण न मिळविल्यास तिचे रूपांतर हळूहळू द्वेषात होऊ लागते. यासाठी एखाद्या व्यक्ती किंवा व्यक्तीसमूहाबद्दल असणाऱ्या असूयेचे आपण कठोरपणे व काटेकोरपणे प्रामाणिक मानसशास्त्रीय विश्लेषण करायला हवे. यातून असूयेची कारणे कळतात व मग त्यावरील उपायही सुचतात. मुळात असूयेची सहा ढोबळ कारणे अशी सांगता येतील - १. पारंपारिक अहंगंडामुळे

समोरच्याचे कर्तृत्व नाकारणे व म्हणून असूया बाळगणे २. न्यूनगंडामुळे 'आपण फारसे कर्तृत्व करू शकत नाही' या भावनेने प्रगत व्यक्तींचा दुस्वास करणे ३. अन्याय करणाऱ्या शोषकांच्या भरभराटीचा राग येणे व त्यातून असूया आणि द्वेषाची निर्मिती होणे ४. स्वतःच्या कामचुकारणामुळे किंवा कमी कुवतीमुळे शर्यतीत मागे पडणे व आपल्या अपयशाचे रूपांतर असूयेत होऊ देणे ५. एखाद्याबद्दल पराकोटीचा संशय बाळगणे, अज्ञान व अंधश्रद्धा बाळगणे आणि त्यातून असूयेची अस्वस्थता निर्माण होणे आणि ६. घरातील संस्कार, परंपरा व वातावरणामुळे असूयाग्रस्त होणे.

असूयेतून मुक्तता ही नक्कीच होऊ शकते. यासाठीची पहिली पायरी म्हणजे 'आपण एक स्वतंत्र व्यक्तीमत्व आहोत' हे मानणे. म्हणजेच अनाठायी, अनावश्यक व अनुचित तुलना टाळणे. यामुळे आपली जी ऊर्जा वाचते तिचा आपण आपल्या उन्नतीसाठी उपयोग करू शकतो. समोरच्याबद्दल असूया बाळगून आपण त्याच्या एक पाऊलही पुढे जाऊ शकत नाही कारण आपले मनच थाऱ्यावर नसते. अशा अस्वस्थ मन्यामुळे मेंदू काम कसे करणार? असूयेचा निर्माता असणारा विविध प्रकारचा अहंगंड हा स्वतःच्या प्रामाणिक मूल्यमापनाने नष्ट करता येतो. पारंपारिक न्यूनगंड दूर करून आपण आपली कुवत, साधने व परिस्थिती सुधारण्यास प्राधान्य द्यायला हवे. यासाठी मुळात आपली सध्याची कुवत कमी आहे आणि आपल्या अपेक्षा जास्त आहेत, हे प्रामाणिकपणे मान्य केले पाहिजे. दुसऱ्याच्या उत्तम गुणांबद्दल असूया बाळगण्याऐवजी स्वतःमधील उत्तम वेगळेपणा ओळखला पाहिजे व तो वाढवला पाहिजे. स्वतःच्या सामर्थ्यावर विश्वास असला पाहिजे. पाश्चिमात्यांसारखे संशोधन आपणांस का जमत नाही, याचे वास्तवदर्शी विश्लेषण केले पाहिजे. एखाद्याच्या गुणवैभवाचा दुस्वास न करता स्वतःची तपश्चर्या, जिद्द व जिंकण्याची आकांक्षा वाढवायला हवी. सर्वांत महत्त्वाची बाब म्हणजे अमुकतमुक जातीत, धर्मात, देशात वा संस्कृतीत आपण जन्मलो हा आपला पराक्रम किंवा पुण्य नव्हे, ही जाण ठेवली पाहिजे. आसक्ती आणि विरक्ती यामधील योग्य संतुलन आपण साधू शकलो तर असूया आपणांस शिवणारही नाही. आपण सतत आनंदी असतो का, हा प्रश्न स्वतःला विचारल्यास असूयेचा अडसर सहजतेने दूर करता येतो!

Copyright © jakhotiya.com
Right to change/reproduce withheld, IPC copyright
Act 1957. The article can be forwarded with author's
name for public awareness.

वरील लेख भारतीय प्रताधिकार कायदा १९५७ नुसार फेरफार
अथवा नकल निषेधित. लेखकाच्या नावानिशी हा लेख विविध
समूहांमध्ये पाठविता येईल.

गोष्ट एका फजितीची

• सौ. संजना आनंद मराठे (पृ.१५६), कुर्धे रत्नागिरी

भ्रमणध्वनी : ९०९६७५७१६९

जन्माने मी मुंबईकर. त्यानंतर १३व्या वर्षी इ.९ वीत असताना बाबांच्या बदलीमुळे रत्नागिरी जवळच शिरगावच्या आडी या भागात भाडेतत्त्वावर जागा घेऊन ३ वर्षे राहीलो. नंतर ९० साली शिरगावला एक तयार जोडघर बाबांनी आणि आत्याने घेतले. ही ठिकाणे जरी खेडेगावं असली तरी घरं मात्र आधुनिक पद्धतीचीच होती. त्यामुळे पहिल्यापासूनच स्वयंपाकासाठी सिलेंडर गॅस वापरायचीच सवय होती. चुलीशी संबंध यायचा तो फक्त मे महिन्याच्या सुट्टीत आजोळी पालशेतला गेल्यावरच.ते सुद्धा फक्त पाणचूलीशी. स्वयंपाकघरातल्या चुलीशी संबंध आला तो लग्नानंतरच.

लग्नाला जेमतेम दीड महिना झालेला. त्यातही ह्यांच्या नोकरीमुळे मुख्य मुक्काम राजापूरला. कुर्ध्यात सगळे मिळून १५च दिवस वास्तव्याला होते. मग एकदा सासूबाईना माहेरी जायचं असल्याने कुर्ध्यात आले. दुसऱ्या दिवशी सकाळी सात वाजताच गोबर गॅसच्या शोगडीवर कुळीथ शिजत ठेवून सासूबाई बाहेर पडल्या. घरापासून काही मीटर अंतरावर त्या पोचल्या नसतील तोपर्यंत गॅस संपला. (गोबर गुस पूर्णतः संपत नाही.पण कमी झालेला गॅस साठून पुन्हा वापरण्यायोग्य होईपर्यंत मधे खूप वेळ जातो.) त्याच दिवशी मुंबईहून शिरगावला आलेला माझा आत्तेभाऊ श्रीराम, शेजारचा सचिन केळकर आणि माझे बाबा दुपारी जेवायला यायचे होते. त्यामुळेच स्वयंपाकासाठी चुलीला पर्याय नव्हता. कारण तेव्हा घरी सिलेंडर गॅस, मिक्सर, फ्रीज अशी आधुनिक उपकरणं नव्हती. कारण खेडेगावात मुळात गरजाच कमी आणि राहाणीमान जास्तीत जास्त निसर्गाशी जवळीक साधणारं. वयाच्या १३ व्या वर्षापासून मला स्वयंपाक करता येत होता.

पण चुलीवर कधीच केलेला नव्हता. थोडक्यात उरलेला सगळा स्वयंपाक चुलीवर करण्याशिवाय पर्याय नव्हता. आता आली का पंचाईत. चूल पेटवायची कशी हेच माहीत नव्हतं. मराठे सरांना सांगीतल्यावर आधी तर ते हसलेच. म्हटलं आता हसून घ्या. जेवल्यानंतर हसता येईल की नाही माहीत नाही.

हळूहळू करत, चाचपडत, धडपडत कसाबसा स्वयंपाक झाला. उसळीचे कुळीथ शिजले हेच नशीब. कारण बाकी चवीशी त्यांचा काही संबंध राहीला नव्हता. 'हा भात आहे' हे सांगायला लागलं नाही एवढंच. नाही म्हणायला कळहण जरा बरं जमलं होतं. कारण फोडणीव्यतिरिक्त चुलीशी फार संबंध नसतो. सगळ्यात बिकट परिस्थितीत होत्या त्या पोळ्या. गरीब बिचाऱ्या आपला वर्तुळाकार सांभाळत तव्याच्या प्रेमात आकंट बुडाल्याने त्याच्या काळ्या रंगात न्हाऊन निघाल्या होत्या.

जेवणाच्या बाबतीत अति चिकित्सक असणाऱ्या माझ्या बाबांनी मुलीवरच्या प्रेमाखातर ते रूचकर(?) जेवण बिनतक्रार जेवले. बाकीच्यांचा स्वभाव मुळातच सौजन्यशील असल्याने त्यांनी कोणी तक्रार केली नाही. (तक्रार करून काही उपयोगही नव्हता.) अशा प्रकारे चुलीवरच्या स्वयंपाकाची पहिली खिंड कशीबशी लढवली. यथावकाश सरावाने मला चुलीवर रोजचा स्वयंपाक, भाकऱ्या अगदी पुरणपोळ्या सुद्धा खाण्यायोग्य करता येऊ लागल्या. पण त्या दिवशीच्या स्वयंपाकाची तुलना नाही करता येत. या माझ्या फजितीचं वर्णन करायला मी खूप उत्सुक होते. पण सासूबाईना माझ्यावर इतका विश्वास की त्यांनी कधी चौकशीच केली नाही त्या ४ दिवसातल्या स्वयंपाकाची.

नाही म्हणायला त्या जेवणाचा प्रभाव पुढे बरीच वर्षे सचिन आणि श्रीरामवर मात्र राहीला होता. कारण दोघेही कधी भेटले की हळूच विचारयचे, संजना, आता तुला स्वयंपाक करता येतो ना?

मुलांसह बाबांनी आपली तब्येत राखून, माझ्या स्वयंपाक कौशल्याबद्दल कोणाला शंका येणार नाही याची काळजी घेतलेली आहे.

तर असा होता माझा चुलीवरचा पहिला स्वयंपाक आणि अशी झाली होती माझी फजिती.

पाटी - द स्लेट

• संजय रामचंद्र मराठे (पृ. ४१६), अमरावती

भ्रमणध्वनी : ९४२१७ ४०८९४

दोन आठवड्यांपूर्वी मुलीचा फोन आला, बाबा आपल्याकडे दगडी पाटी, लाकडी चौकटीची आहे कां? संहिता ला नाटकासाठी हवी आहे. माझी नात संहिता, चौथीत शिकते आहे. संस्कृत नाटकाची एक स्पर्धा आहे. त्यात तिच्या शाळेने नारायणा विद्यालयम्ने भाग घेतला आहे.

माझे मन एकदम भुतकाळात गेले. सर्व प्रथम आठवले ते, 'शाळा सुटली, पाटी फुटली, आई मला भुक लागली'. बायकोला म्हटले शाळा तर कधीचीच सुटली आहे आणि आता दगडी (ग्राफाईटच्या) पाट्याच मिळत नाहीत. मिळतात त्याही फुटत नाहीत. तेव्हा कॉफी कर. कॉफी पितो आणि मग पाटी शोधायला डोके फोड सुरू करतो. मग प्रथम एका मित्राला फोन लावला. त्यांच्या वडिलांचे स्टेशनरी आणि शालेपयोगी वस्तुंचे दुकान होते. त्याला म्हटले तुझ्या दुकानात एखादी पाटी आहे का? तो म्हणाला तशा पाट्या तर कधीच बंद झाल्यात. आता कागदी म्हणजे जाड्या हार्डबोर्डच्या, प्लास्टिकच्या चौकटीच्या पाट्या मिळतात, पण त्याही नामशेष होण्याच्या मार्गावर आहेत. आणि तशीही पाटी आमच्या दुकानात नाही. कोणाकडे असेल तर बघतो आणि आणुन देतो. मग आठवले, आमच्या घरापाशी लक्ष्मीनारायण मंदिराच्या आवारात एक बालक मंदिर होते. इमारत शिकस्त झाल्याने मागच्या वर्षी पाडल्याने बालक मंदिर बंद झाले आहे. तिथल्या चपराशी बाई आमच्या पोळ्यावाल्या बाईना काही काम असले तर तेवढे एक दोन दिवस आमच्याकडे पोळ्यां करून देण्यासाठी यायच्या. त्यांचा फोन नंबर हिच्या पाशी होता. त्यांना फोन करून विचारले असता त्या म्हणाल्या बालक मंदिराचे जुने सामान एका आलमारीत पडलंय, त्यात बघते आणि असेल तर संध्याकाळी आणुन देते. पण आता पुर्वी सारख्या पाट्या नसतात. आता प्लास्टिकच्या चौकटीच्या हार्ड बोर्डच्या किंवा पातळ पत्र्याच्या हिरव्या किंवा काळ्या पाट्या असतात, मी म्हटले जशी असेल तशीच घेऊन याल. संध्याकाळी आणखीन एका ताईनी त्यांच्या मुलीची आठवण म्हणून ठेवलेली पाटी आणुन दिली. रात्री दोन्हीही पाट्यांचे फोटो काढून मुलीला पाठवले. तर गिरीजा म्हणाली अशी पाटी संहिताकडे ही आहे. एकीकडे व्हाईट बोर्ड, ज्यावर लिहिण्यासाठी मॅजिक रंगीत पेन आणि डस्टरही

मिळतं. त्या मॅजिक पेनाने लिहिलेले मॅजिक डस्टरने पुसतांही येते. दुसरीकडे काळी पाटी आहे. ज्यावर लेखणी किंवा खडुने लिहायचे. जे पाण्याने धुऊन पुसता येतं. ऑनलाईन चौकशी केली आहे, एका कडे आपल्याला हवी तशी आहे. एकांकिका फायनल साठी सिलेक्ट झाली तर महाग असली तरीही ऑनलाईन मागवुन घेऊ.

मग मी ही गुगल वर सर्च केले. पाटीवर दोन तीन लेख सापडले त्यातुन कळले की मला जशी अपेक्षित होती तशी पाटी कधीच बंद झाली. माझ्या नजरे समोर जुन्या पाट्या पिंगा घालू लागल्या. दुसरीत असताना आम्हाला पाटीवर एक ते शंभर पर्यंत अंक रोज घरून गृहपाठ म्हणून लिहून न्यावे लागायचे आणि तिसरी व चौथीत दोन ते तीसपर्यंत पाढे लिहून न्यावे लागायचे. चौथीत पुढे गृहपाठ बदलून पावकी, निमकी आणि पाऊणकी एक ते शंभर पर्यंत लिहून न्यावी लागायची. नंतर माझ्या पुतण्यांच्या लहानपणी अर्ध्या भागात पाटी आणि अर्ध्या भागात तारेत एक ते दहा मणी घातलेल्या दहा तारा अशा पाट्या आल्या होत्या. माझा मुलगा आणि मुलगी बालवाडीत असतांना मॅजिक स्लेट्स आल्या होत्या. जाड्या हार्डबोर्ड वर खाली जाडसर कार्बन टाईप कागद आणि त्यावर पिवळा जाडसर चिकटसर प्लास्टिक पेपर. यावर शाई संपलेल्या रिफील पेन किंवा जाडसर काडीने लिहायचे आणि प्लास्टिक पेपर वर ओढला की लिहिलेले गायप व्हायचे मग पुन्हा तो प्लास्टिक पेपर खालच्या कार्बन सदृश जाड्या काळसर कागदावर घ्यायचा, त्यांवर लिहायचे आणि पुन्हा पिवळा कागद वर केला की लिहिलेले मिटून जायचे, गायब व्हायचे.

नुकतेच कळले की कालिदास संस्कृत विद्यापीठ आणि बाल रंगभूमी परिषद आयोजित आंतर शालेय संस्कृत बालनाट्य स्पर्धेत जिल्हा स्तरावर संहिता च्या नारायणा विद्यालयम्च्या नाटकांची निवड होऊन ते अंतिम फेरीत दाखल झाले आहे

फायनल कुठे होतील ते गाव आणि तारीख अजुन कळायचे आहे. आणि विशेष कौतुकाची बाब म्हणजे संहिताला उत्कृष्ट अभिनया बद्दलचे पारितोषिक मिळाले आहे.

बलशाली 'भारत', करू सारा!

सकारात्मकता हृदयी जपावी,
मानवता ही, अंतरी असावी,
स्वप्नी सदैव, देशप्रेम रुजावे,
बलशाली भारताचे, चित्र दिसावे।।

संकल्प आता करू या नवा,
बलशाली माझा देश हवा,
युवा पंखांना, बळ ते देऊया,
सर्वांग, सुंदर भारत घडवूया।

राष्ट्र आपुले, आहे महान,
विश्वात साऱ्या, त्यास मान,
ज्ञानदीप तो, राष्ट्र प्रेमाचा,
उजळत ठेवूया, अष्ट दिशांना।

नको लाच, अन् खोटेपणा,
फसवणूक अन् भ्रष्ट पणा
नेकीचाच असावा व्यवहार, सारा,
सद्दुर्तनी आपण, राहू जरा।।

माता, भगिनींचा, मान ठेवू या,
विकृती सारी, दूर सारून द्या,

बळीराजा ही, सुखी जगवू या,
आशिष, थोरांचे, शिरी मिळू द्या

नको कुपोषण अन् भूक बळी,
जलसंपदा जपू, जळी स्थळी,
अन्न, वस्त्र ही, पुजूया देवापरी,
संपन्न, धरतीच, लक्ष्मी खरी।।

फुकट आता, नकोच काही,
स्व कष्टाने, घाम गाळूया,
जिद्द बाळगून, होऊ मेहनती,
मानव जात च, खरी मानू या।।

कर्तव्य, निष्ठा, हक्क सारे,
मनापासून ते, जपून ठेवू या,
बलशाली हे, स्वदेशी वारे,
सदैव हृदयात, राखून ठेवू या।।

बलीदान शहिदांचे,
स्मरण सैन्याचे सदैव मनी आपुल्या असेल,
देश सर्वांचाच, प्यारा भारत,
विश्वात साऱ्या, चमकतानाच दिसेल।।।

– सुधाकर (बाळ) मराठे

रामभाऊ मराठे यांना भावपूर्ण श्रद्धांजली श्रीराम/रामभाऊ मराठे एक उमदं व्यक्तीमत्व...

आमचे फॅमिली फ्रेंड! अनेक ट्रीप्स आम्ही दोघांनी रामभाऊ आणि सविता यांच्या बरोबर केल्या. कुठलेही छोटे मोठे ट्रेक असले तरी असे वाटायचे रामभाऊ बरोबर आहेत मग कसलीच काळजी नाही. ट्रीप मध्ये कसलीही गैरसोय असली तरी रामभाऊ यांची कधी तक्रार नसायची. गेली ४० वर्षे ट्रेकचा अनुभव असलेले रामभाऊ १० जून २०२३ ला कर्जत जवळचा इशाळगडाचा ट्रेक करत होते. अगदी शेवटच्या टप्प्यात असतांना कोणतीही घाई केली नाही, काही नाही. नशीबच म्हणायचे आणि रामभाऊ यांचा पाय घसरला आणि खोल दरीत पडून दुःखद निधन झाले. आज १० दिवस झाले मन सुन्न आहे. बरोबर एक महिन्यापूर्वी १० मे ला नगर जवळचा परिसर पहाण्यासाठी आम्ही चौघे गेलो होतो. खूप मजा केली आणि पुढच्या वर्षभराच्या ट्रीप कशा करायच्या तेही ठरवले पण नशीबापुढे आपण काहीच करू शकत नाही हे खरं. रामभाऊ यांच्या बद्दल किती लिहावं तेवढं कमीच आहे. 'मराठे प्रतिष्ठान'तर्फे रामभाऊंना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

प्रेषक: उर्मिला आनंद घाणेकर, माधुरी मराठे, इचलकरंजी यांचे कडून.

• राधा मराठे (पृ. ३७८)

लग्न थाटात पार पडलं रोहितचं. कुलाचार झाले. आता उद्या सकाळी तो आणि त्याची बायको मधुचंद्राला जाणार, त्याची तयारी सुरू होती दोघांची.

मामी झोपायच्या तयारीत होत्या. तो नवी नातसून, रश्मी, खोलीत आली. तिच्या पाटून मामींची सूनही आली. हातातली नथीची डबी रश्मीने मामींना दिली.

अगं, मला का देत्येस? सासूजवळ दे तुझ्या. तुला दिली ना मी ती.

रश्मी क्षणभर घुटमळली.

मग हळुवार म्हणाली, आजी, तुम्हाला दुखवायचं नाही, म्हणून लग्नात आणि नंतर दोन दिवस घातली मी नथ. पण.... मला नाही आवडत इतकी मोठी नथ. तुमची नथ पेशवाई थाटाची, अगदी घसघशीत आहे. इतकी मोठी नथ घालून वावरणं शक्य नाही मला आता. म्हणून परत देतेय. तुम्ही दुसऱ्या कुणाला दिलीत, तर हौसेने वापरली जाईल. मी काय लॉकरमध्ये ठेवणार. त्यापेक्षा.....

मामींनी सुनेकडे पाहिलं. तिचा चेहरा पडला होता. खाली मान घालून गप्प होती. रश्मीच्या चेहऱ्यावर अगदी मृदू, आर्जवी भाव होते.

मामींनी घेतली नथ. तिच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हणाल्या, बरं. जाऊन फिरून या. सांभाळून जा हो.

३-४ दिवस मामी गप्प होत्या. सून आवराआवर करतांना त्यांच्याकडे लक्ष ठेवून होती. नथ त्यांच्याजवळच होती. दिली नव्हती सुनेजवळ परत बँकेत ठेवायला.

मग एक दिवस रात्रीची जेवणं झाल्यावर मामी मुलासमोर येऊन बसल्या, हॉलमध्ये. सुनेला हाक मारली. नथीची डबी दिली तिच्या हातात आणि म्हणाल्या, ही मोड आणि रश्मीला हवी तशी छोटी नथ घे. हिऱ्याची हवी म्हणाली तर तशी घे. थोडक्यासाठी हिरोमोड नको व्हायला तिचा.

मुलगा आणि सून आ वासून बघत राहिले. जुन्या घडणीचे पारंपरिक दागिने न मोडण्यावर कटाक्ष होता त्यांचा. नवं काय हवं ते करा, जुनं मोडायचं नाही. असं म्हणायच्या. सुनेला आपल्या बरोबरीने तशीच घसघशीत नथ घेतली होती त्यांनी. तिनेही ती आवडीने वापरली. माझी नथ रोहितच्या बायकोला. असं म्हणायच्या नेहमी.

आणि आता आपणच नथ मोडायच्या गोष्टी करतायत.

त्यांचा संभ्रम कळून मामी मंद हसल्या.

अरे, नवी पिढी ती. त्यांचे विचार, आवडी, प्राधान्य वेगळ्या वाटेने. तरी मला वाईट वाटू नये म्हणून घातलीन ना २ दिवस? म्हणजे तशी साधी आहे हो पोर. घेऊन मला नं सांगता गुपचूप मोडली असती, तर मी काय केलं असतं? त्यापेक्षा तिची आवड पूर्ण करण्यात आपला आनंद नाही का?

आणि घराण्याची वस्तू म्हणजे काय रे, परंपरा-मान. तो तिने ठेवला की माझा. परंपरा सांभाळली. फार ताणू नये. तिने माझी हौस राखली, आता तिला वाटू दे की तिची हौसही राखली आज्ञेसासूने.

मामी उठून झोपायला गेल्या आणि त्यांची सूनही हातात नथीची डबी घेऊन भरल्या डोळ्यांनी, ओठावर हसू घेऊन खोलीकडे वळली. आपली सासू कधीच हेकटपणाने वागली नाही, काळानुसार वागण्याचा शक्य तितका प्रयत्न सतत केला त्याचे असंख्य किस्से तिला आठवत राहिले.

आता उद्या जाणं आलं सोनाराकडे. ❖

अत्यंत कळकळीची विनंती

प्रतिष्ठानला देय शुल्क अथवा देणगी आपण IDBI बँकेच्या कोठल्याही शाखेत जाऊन, 'मराठे प्रतिष्ठान' या नावाने IDBI बँक, दादर-प, या शाखेतील बचत खाते क्र. 0५0११0४0000४३५१९ मध्ये रोख किंवा चेकने भरू शकता.

वरील खाते क्र. १६ आकडी असून सुरुवातीचा 0 आकडा लिहिणे अत्यावश्यक आहे. अन्यथा दुसऱ्या व्यक्तीच्या खात्यात रक्कम जमा होऊ शकते किंवा आपल्या खात्यात परत येऊ शकते.

अशा प्रकारे रक्कम प्रतिष्ठानच्या खात्यात जमा केल्यावर आपले नाव, पूर्ण पत्ता, रक्कम व ती भरल्याचा दिनांक, चेक/NEFT/IMPS/ मोबाईल बँकिंग द्वारे दिली असल्यास त्याचा नंबर/संदर्भ क्र. तसेच ज्या कारणाने रक्कम भरली ते कारण आदी माहिती admin@marathepratishtan.org या ई-मेल वर अवश्य कळवावी म्हणजे पावती देणे सोपे होईल.

संजीवनी मराठे यांचे बालपण जीवनचरित्र व वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व

• शोभा नारनरे

प्रेषक : श्री. प्रभाकर दामोदर मराठे (पृ.१२०)

कौटुंबिक वातावरण, बालपण

संजीवनी यांचा जन्म १४ फेब्रुवारी १९१६ सालचा. शंभर वर्षांहूनही अधिक जुना कालखंड. वर्तमानाच्या तुलनेत त्या काळातील सामाजिक, आर्थिक, कौटुंबिक, मानसिक आणि भावनिक परिस्थिती पराकोटीची वेगळी होती. त्या काळात एकत्र कुटुंब म्हणजे कमीतकमी पंचवीस ते तीस माणसे असायचीच. त्यातून रूढी-परंपरांचा विलक्षण प्रभाव. स्त्री-शिक्षणाची सुरुवात नुकतीच झालेली. बहुतांश कुटुंबांत पुरुषी वर्चस्व. त्यामानाने मुंबई-पुण्यासारख्या मोजक्याच सुधारित शहरांत काहीशी परिस्थिती वेगळी होती. त्यातून उच्चभ्रू आणि पुढारलेल्या कुटुंबात शिक्षणाचे महत्त्व पटू लागलेले होते. या कारणाने संजीवनी आणि त्यांच्या बहिणींचे एकूणच शिक्षण पूर्ण झाले. त्या पदवीधर झाल्या. अर्थात, ही पदवी त्यांनी 'महिला विद्यापीठातून' घेतलेली होती. संजीवनी यांचे बालपण कसे गेले? कुठे गेले? हे जाणून घेण्यात आनंद आहे. समजून घेण्यात कुतूहल आहे. पुढील काळातील सासर आणि माहेर दोन्हीकडचे आडनाव मराठेच असल्याने मूळच्या संजीवनी गणेश मराठे व त्यानंतर संजीवनी रामचंद्र (रामभाऊ) मराठे.

पुण्यातील सुधारित मध्यमवर्गीय वस्तीने गजबजलेली शनिवार पेठ, तिथे मराठे कुटुंबाचा वडिलोपार्जित वाडा. या वाड्यातच संजीवनी मराठे यांचे सुरुवातीचे बालपण गेले. तो काळ साधारण १९१०-१९१२ सालचा. मराठे कुटुंबीयांचा प्रशस्त चौसोपी वाडा होता. या मराठे भावंडांपैकी एक श्री. गणेश सदाशिव मराठे. चार बहिणी आणि दोन भाऊ. पूर्वीच्या शिरस्त्याप्रमाणे हे एकत्र कुटुंब. गणेशपंत आणि सरस्वतीबाई मराठे या दांपत्याला पाच अपत्ये. चार मुली आणि एक मुलगा. यातले शेंडेफळ म्हणजेच संजीवनी. साधारणपणे वयाच्या दहा ते बारा वर्षांपर्यंतचा संजीवनी यांचा हा काळ शनिवारपेठेतच गेला.

संजीवनींचे वडील गणेशपंत हे लाइफ इन्शुरन्स (एल.आय.

सी.) कंपनीत इन्शुरन्स विमा गणिती होते. ते भारतातील पहिलेच अक्चुअरी. त्या काळात ते इंग्लंडला जाऊन प्रशिक्षण घेऊन आले होते. त्यामुळे इंग्रजीवर प्रभुत्व आणि त्यांचा आब काही औरच होता. 'टाय आणि सूट-बूट घालणारे उच्चविद्याविभूषित वडील लाभणे', ही त्या काळात त्यांच्या मुलांच्या भाग्याची गोष्ट होती. गमतीचा भाग असा, की हे एकमेव मराठे कुटुंब आहे की ज्यांच्या आडनावाने Marathe असा बदल केलेला आहे. हा बदल संजीवनी यांचे वडील गणेशपंत मराठे यांनी इंग्लंडला जाऊन आल्यावर केला. आजही या पहिल्या

'विमागणिती' विद्वानाचे स्मरण एल.आय.सी. कार्यालय ठेवते; गणेश मराठे यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ दरवर्षी कार्यालयात आजही कार्यक्रम केला जातो, ही मराठे कुटुंबासाठी कौतुकाची आणि महाराष्ट्रासाठी अभिमानाची बाब आहे.

गणेशपंतांनी इंग्लंडला जाऊन आल्यावर फर्ग्युसन रस्त्यावर उच्चभ्रू वस्तीत गणेशवाडी परिसरात (आजच्या सुप्रसिद्ध वैशाली हॉटेलसमोर) त्या काळात पाच मजली घर बांधले. गणेशपंतांचे कार्यालय इथेच इमारतीच्या एका मजल्यावर होते. तर एक संपूर्ण मजला निवासासाठी होता. या मोठ्या घरात मुलांचे खेळ मुक्तपणे चालत. तर घराचा काही भाग भाड्याने दिला होता. त्यामुळे त्या भाडेकरू कुटुंबातील मुलेदेखील या भावंडांशी खेळायला होती. गणेशपंतांनी आपल्या मुलांना अगदी सुखात, मात्र काहीशा शिस्तीत जोपासले होते. संपूर्ण मजला घर असल्याने भरपूर जागा. आवारात आजूबाजूला हिरवीगार झाडी. बोरं, पेरू, सोनचाफा, आंबा, प्राजक्त अशी फळझाडे, फुलझाडे यांची परिसरात दाट हिरवाई. घराच्या पाठीमागे पाण्याने तुडुंब भरलेली विहीर असल्यामुळे पाण्याचा तुटवडा कधीच सोसावा लागला नाही. बारा महिने मुबलक पाणी. बाहेर अंगणात लाकडी झोपाळा. तसेच गुलाब, मोगरा, चमेली, अबोली साऱ्या जणी कुंड्यात हजेरी लावून होत्या. वसंतात संध्याकाळ झाली की,

सारा आसमंत गंधित होऊन जाई. मोगरा, अनंत, जाई, जुई, सोनचाफा, सोनटक्का सारी गंधकुक्या लवंगणारी ही हिरवी संपदा वातावरण एक चैतन्य घेऊन येई. अशा गंधाळलेल्या सायंकाळी झोक्यावर झुलत अनुभवलेला वसंत, तर कधी झिमझिमणारा पाऊस, तर कधी पुण्यातल्या गुलाबी थंडीत धुक्याच्या महालात, वयात आलेल्या संजीवनी स्वप्नातील सख्याला शोधत राहत. सृजन मुळातच असल्याने मनावर शब्द-सुरांची पखरण होई. एका नादमय वातावरणात संजीवनी रममाण होत. निसर्गरम्य आल्हाददायी वातावरणात मनात भावनांचे विलक्षण हिंदोळे अलगद झुलत राहत. वर्षा ऋतूतील झिम-झिम बरसणाऱ्या टपोर धारा, श्रावणातला ऊनपावसाचा लपंडाव, इंद्रधनुष्य, सांजवेळी पश्चिमेला होणारी अनोख्या रंगांची उधळण; सारे-सारे मनमोहक विभ्रम संजीवनींनी लहानपणी या घराच्या परिसरात अनुभवले. भरपूर मोकळी जागा आणि साधारण समवयस्क पाच भावंडे आणि इतर मुले. त्यामुळे लहान वयात गणेशवाडीत धमालच धमाल अनुभवली... याच आनंदाची पदचिन्हे पुढे त्यांच्या लेखणीतून सहज झिरपत गेली.

जुना वाडा सोडून नवीन आधुनिक घरात आल्यावरदेखील संजीवनीला शनिवारपेठेतील आठवणी सातत्याने येत. आनंदाच्या आणि काळजाला स्पर्श करणाऱ्याही त्या आठवणी. या शनिवारपेठेच्या वाड्यावरून एक रस्ता ओंकारेश्वराकडे जायचा. रात्रीच्या वेळी 'राम बोलो भाई राम' हे शब्द ऐकले, की छोटी संजीवनी भयंकर घाबरून जायची. खूप भीती वाटून ती बहिणीच्या कुशीत शिरायची.

घरात खूप माणसे असलेल्या या वाड्यात उन्हाळ्यातील वाळवणे, हातात काठी घेऊन त्यांची राखण करणे; पापड लाटत असताना त्याच्या लाट्या खाणे, या साऱ्याची अनुभूती मुलांसाठी जणू आनंदाचा ठेवाच. संजीवनी यांनी हा आनंद अनुभवला. शिवाय गणपती, दिवाळीतील धमाल, सत्यनारायणाची पूजा, हळदीकुंकू याचा त्या वयातला आनंद अलौकिकच होता. असा आनंदाचा आस्वाद घेत, त्यांचे बालपण मोठ्या आनंदात जात होते.

शेंडेफळ असल्याने संजीवनी वडिलांची अतिशय लाडकी! भावंडांपैकी पुरंदर हा मोठा भाऊ. तर शारदा, उषा, विद्या या तीन बहिणी. चारही बहिणींचे शिक्षण महर्षी कर्वे शिक्षणसंस्थेत झाले. घरात सर्वांनाच गायन, वादन आणि वाचन या गोष्टींची मुळातच अतिशय आवड होती. संजीवनी सात-आठ वर्षांच्या असताना वडिलांनी संजीवनी आणि त्यांच्या एका बहिणीसाठी चित्रकला शिक्षक नेमले होते. ते घरी येऊन शिकवत असत. मुलांच्या अभ्यासाकडे वडिलांचे जाणीवपूर्वक लक्ष होते. गायन

शिकवायलाही त्यांनी मास्तर ठेवले होते. संजीवनी सहावी-सातवीत गेल्यावर काव्याची गोडी अधिक गहिरी झाली. त्यातून पाठ्यक्रमाच्या 'वृत्तदर्पण' अंकात गणमात्रांची माहिती असायची. त्या कारणाने संजीवनी यांना वृत्त आणि छंद यांचा परिचय होऊन, त्यांना लहान-लहान कविता जुळविण्याचा छंद लागला. त्या छंदातूनच पुढे त्या स्वतः लयबद्ध कविता करून गुणगुणायला लागल्या. या छंदातूनच पुढे त्या स्वतः लयबद्ध कविता करून गुणगुणायला लागल्या. या गोष्टीचे घरातल्या सर्वांना अप्रूप वाटायचे. संजीवनी यांचा हा गुण लक्षात घेऊन त्यांची आई वाचनालयातून खास कवितांची पुस्तके मागवायची. मग संजीवनी ती सर्व पुस्तके एकांतात, एखाद्या कोपऱ्यात बसून वाचून काढायच्या.

त्या लहान वयात हरी नारायण आपटे, नाथमाधव, वि.वा. हडप, गुर्जर, वि.स. खांडेकर यांसारख्या ज्येष्ठ कादंबरीकारांच्या अनेक कादंबऱ्या त्यांनी वाचल्या. त्याखेरीज अरेबियन नाईट्स, कथासरित्सागर, रामायण-महाभारताची पुस्तकेही संजीवनी यांना आवडत. लहानपणापासूनच कविता वाचायची आणि ऐकायची विलक्षण आवड. त्याचप्रमाणे कवितांमध्ये पडलेले कवीव्यक्तिमत्त्वाचे प्रतिबिंब पाहायची आणि समजून घ्यायचीदेखील संजीवनी यांना उत्सुकता असे. अशा जाणीवपूर्वक वाचनामुळे संजीवनी यांना अद्भुत आणि कल्पनारम्य गोष्टी समजून-उमजून घेण्याचा जणू नादच लागला होता. या चौफेर वाचनाने टप्प्याटप्प्याने विचारांचा परीघ विस्तृत होत गेला. शब्द लावण्याला प्रगल्भता लाभली.

व्यक्तिमत्त्वाची जडणघडण :

लहान वयापासूनच संजीवनी यांचे मन चांगल्या-वाईटाचा विचार करायला लागले. वडील सांगत असत, हातून जरी चूक घडली आणि आपण त्यासंबंधी खरे सांगितले तर, शिक्षा होणार नाही. वडिलांच्या या सांगण्यावर पूर्ण विश्वास असल्यामुळेच खरे बोलणे, खरे वागणे हे संजीवनी यांना आवडायला लागले. या कळत-नकळत झालेल्या संस्कारांमुळे मन साहजिकच पापभीरू बनत गेले. त्याच काळात स्वातंत्र्यासाठी देशभर चळवळ फोफावली होती. वडिलांचा कल लोकमान्य टिळकांच्या विचारांकडे, तर काकांचा कल, महात्मा गांधीजींच्या विचारांकडे होता. साहजिकच घरी स्वदेशीचे व्रत पाळले जायचे. या दोन भावांनी सत्याग्रहात सक्रिय सहभागही घेतला होता. या सर्व गोष्टी मुलांच्या मनात नकळतपणे पक्क्या रुजल्या होत्या. थोडक्यात, देशप्रमाचे बाळकडू लहान वयातच मिळाले. संजीवनी यांना चार आत्या होत्या. त्या चौघी जणीही कलाप्रेमी सुसंस्कृत आणि प्रेमळ होत्या. या चारही

आत्यांचा आपल्या भाववंडांवर खूपच जीव होता. त्यांच्या त्या प्रेमाने या भाववंडांची मने भारून जायची. रसिकतेचा अंश मुलांमध्ये आत्यांकडूनही आला होता, एवढे मात्र खरे!

संजीवनी आणि त्यांच्या बहिर्णीचे पुढील महाविद्यालयीन शिक्षण महर्षी कर्वे यांच्या शिक्षण संस्थेत झाले. त्या काळात या चौघी बहिणी पदवीधर झाल्या, हे विशेष. 'सुमाता आणि सुगृहिणी होण्याचे स्वप्न' महर्षी कर्वे यांनी सर्व विद्यार्थिनींच्या मनात रुजविले. घरी येणाऱ्या स्त्री, किलॉस्कर यांसारख्या दर्जेदार मासिकांमुळे संजीवनी यांच्या विचारांना दिशा मिळाली. त्यांचे विचार आधुनिकतेकडे झुकू लागले. 'निरर्थक रूढी झुगारून, वेगळा विचार करावा' असे त्यांना वाटू लागले. गरीब आणि श्रीमंत, स्पृश्य-अस्पृश्य याबाबतीत वृत्ती सजग होऊ लागल्या. सद्सदविवेकाची पाळेमुळे मनात घट्ट रूजू लागली. सात्त्विक भाव काळजात पक्के झाले.

पुढे प्रदीर्घ काळ केलेल्या काव्यलेखनातील सात्त्विकता, सोज्वळता याचे सारे श्रेय संजीवनी, त्यांच्या बालपणाच्या सुखद, संस्कारशील काळाला, कुटुंबातील सान्या ज्येष्ठांनाही देतात. तसेच मुहूर्तांनाही याचे श्रेय द्यावेसे त्यांना वाटते. ज्यात मोठा सहभाग आई आणि वडिलांचा तर होताच शिवाय कलात्मकता रुजवणाऱ्या आत्यांच्या रसिकतेचाही वाटा मोठा होता.

आई-वडील, सरस्वतीबाई आणि गणेशपंत मराठे

संजीवनी यांच्या आयुष्याच्या जडणघडणीत आई-वडिलांचे स्थान नेहमीच अनमोल ठरले. त्यात अपत्य जर शेंडेफळ असेल तर? त्याचे कौतुक, लाडकेपण जसा जास्तच असते. त्यांच्या आईचा म्हणजे सरस्वतीबाईचा जन्म १८९० साली झाला. सरस्वतीबाईचे वडील कै. ह. पां. देशमुख हे मामलेदार होते. सरस्वतीची आई लहानपणीच देवाघरी गेली होती. सरस्वती आणि तिच्या पाठचा भाऊ; अशा दोन आईवेगळ्या मुलांचे संगोपन आजी, मावशी, वडील अशा सान्यांनी मोठ्या प्रेमाने आणि कोडकौतुकाने केले. दोन्ही भावंडे एकमेकांशी प्रेमाने खेळत, भांडत. त्यात मुलगा-मुलगी असा भेद नसे. सरस्वतीला अगदी लहानपणापासून एका गोष्टीची चीड यायची, की 'भावाला चांगले-चुंगले खायला मिळे. त्याखेरीज 'भाऊसाहेब-भाऊसाहेब' म्हणून मान मिळे. मुलींना आणि बायकांना नेहमीच कमी प्रतीच्या समजून वागवले जायचे, ते त्यांना मुळीच आवडत नसे.' पुढेही त्यांनी कायम आपले स्वत्व राखण्याचा प्रयत्न केला. परिस्थिती आड आली तरी हिम्मत न हरता, त्यांनी धारिष्ट्य दाखवले. या त्यांच्या गुणांचे संजीवनीबाईंना नेहमीच कौतुक वाटत राहिले.

आपण स्वतःला कधी पददलित होऊ द्यायचे नाही, ही जिद्द

आजही स्त्रिया आणि मुलीबाळी बाळगून आहेत. याची प्रेरणा, आईसारख्या स्वतंत्र बाण्याच्या स्त्रियांकडून आम्हाला मिळाली आहे, असे संजीवनीबाई मोठ्या अभिमानाने सांगत.

सरस्वतीबाई यांचा विवाह वयाच्या अकराव्या वर्षी झाला. त्यांची एक अट होती. ती म्हणजे, आपल्याला सुंदर आणि देखणा नवरा पाहिजे. आणि खरोखरच संजीवनीचे वडील म्हणजेच गणेशपंत हे रूपवान होते, शिवाय सुशिक्षितही होते. या मराठे कुटुंबातील मंडळीदेखील सुसंस्कृत आणि रसिक अशीच होती. सरस्वती या खेड्यात, लाडाकोडात वाढलेल्या, रंगरूप सामान्य असलेल्या होत्या. त्यामुळे लग्न झाल्यावर, सुरुवातीला त्यांना सासरी फार अवघड वाटायचे. मात्र गणेशपंतांची आई म्हणजे सासूबाई; त्यांना नवनव्या गोष्टी शिकवीत, समजावून देत. सर्व बाबतीत सांभाळून घेत. 'सरस्वती यांनी शिकावे', असे गणेशपंतांना फार वाटे.

आपण थोडेफार का होईना, या घराला अनुरूप व्हायला पाहिजे. अशी नकळतपणे जिद्द त्यांच्या मनात बळावली गेली. सरस्वतीबाईंचे आपल्या मुलांवर निरतिशय प्रेम होते. शिवाय तितकाच धाकही होता. त्याबरोबरच कडक शिस्तही होती. मुलांना चांगले वळण लावायचे काम सरस्वतीबाईंनी उत्तमरीत्या केले. त्यामुळे, मुलांनीही त्यांच्यासारखाच नेटका संसार केला.

दीर्घायुष्य लाभलेल्या सरस्वतीबाईंना दैनिक केसरी वाचणे, रेडिओवरच्या बातम्या, नाट्यसंगीत ऐकणे यासारख्या चांगल्या सवयी होत्या. पत्यातला 'बिजीक' हा खेळ त्यांच्या अत्यंत आवडीचा, त्यांचे वाचनही दांडगे होते. त्या संजीवनी यांना नेहमी म्हणायच्या, "मी जर थोडी तरुण असते ना तर; तुझ्यासारखीच मीसुद्धा कॉलेजात अन्यथा उच्च शिक्षणासाठी विदेशात गेले असते."

एकदा त्या विमानाने नागपूरचा प्रवासदेखील करून आल्या, इतक्या त्या जिज्ञासू होत्या.

गणेशपंत हे आपल्या वडिलांचा सल्ला न मानता, परदेशात जाऊन actuaryच्या परीक्षेचा अभ्यास करून, परीक्षा पास होऊन आले. त्यानंतर त्यांना विमा कंपन्यांची कामे मिळू लागली. आकडेमोड करणाऱ्या या व्यक्तिमत्त्वाला विविध कलांचीही आवड होती, हे विशेष. तरीही त्यांच्या स्वभावाला आणि जगण्याला एक प्रकारची कडक शिस्तदेखील होतीच. काही वर्तनसंस्कार घरातील सर्वांनीच पाळणे आणि अनुसरण करणे त्यांना अपेक्षित होते. त्यामुळे घरातील सर्व व्यवहारात त्यांचा वचक असे. त्यांच्या या स्वभावामुळे संजीवनी यांना अवघडल्यासारखे आणि गुदमरल्यासारखे होत असे. घरातील अशा वातावरणामुळे संजीवनी यांच्या आईनेही खूप कष्ट, अवहेलना आणि अपमान सोसले.

ज्यामुळे कालानुरूप त्यांची तब्येत बिघडू लागली. सरस्वतीबाई तशा फार मानी होत्या. त्यांना चौरचौघींसारखीच धनवैभव, प्रतिष्ठा आणि प्रेम यांची अपेक्षा होती. या त्यांच्या अपेक्षा पुढील आयुष्यात काही प्रमाणात पूर्णही झाल्या. पण तोपर्यंत त्यांच्या मनाचा कोवळेपणा बराचसा गेला होता. मात्र मुले त्यांची खूप लाडकी होती. शेंडेफळ असल्याने संजीवनी यांनी आई-वडिलांचे खूप प्रेम लाभले; याचे विशेष कारण म्हणजे त्यांचा गोड स्वर! 'गाणे म्हण, तुला खाऊ मिळेल' असा आदेश व्हायचा. संजीवनी प्रेम आणि कौतुकात बुडून जायच्या. गायन शिकविण्यासाठी त्यांच्याकडे कितीतरी शिक्षक येऊन गेले. संजीवनी यांनी शाळेपासून पदवीपर्यंत संगीत हा विषय घेतला होता. त्या वेळी संजीवनी गुरू मिराशीबुवांकडे गाणे शिकत होत्या.

“तुझं गाणंही रेडियोवर ज्योत्स्नाबाईंसारखं लागलं पाहिजे,” असे सरस्वतीबाई परत-परत म्हणायच्या पण संजीवनी या ज्योत्स्नाबाईंच्या पात्रतेला कधी गेल्या नाहीत, याचे कारण त्या इतर कोणाचेही गाणे म्हणण्याऐवजी फक्त स्वतःच्याच कविता गात असत. या गोष्टीचाही अभिमान त्यांना वाटत असे. सरस्वतीबाई म्हणायच्या,

“वन्सं, जुनी गाणी म्हणायच्या वा, तस्संच तुझं गाणंही कानाला गोड लागतं.”

घरी कोणाचे बारसे, डोहाळेजवण, केळवण असले की, सरस्वतीबाई संजीवनी यांना पहाटे जागे करून म्हणायच्या,

“संजूबाळा गाणं, पाळणा... नवीन पाहिजे बरं का!”

आईच्या आग्रहाखातर संजीवनी यांनी अगदी मंगलाष्टकेसुद्धा रचली. कलाप्रेमाइतकेच सरस्वतीबाईंना वाड्मयही आवडे. ग्रंथालयातून त्या अनेक प्रकारची पुस्तके आणून वाचायच्या. सरस्वतीबाई म्हणायच्या,

“पोरीनो, तुम्ही नशीबवान आहात. काळ सुधारला आहे. स्त्रिया स्वतंत्र होत आहेत. स्त्रियांना स्वतःच्या मनाप्रमाणे निर्णय घेता येतात.” निर्णय स्त्रीच्याच हातात असावेत असे त्यांना वाटे. या त्यांच्या मनातील कल्पनेला संजीवनी यांनी प्रत्यक्ष अंमलात आणले. बहिर्णामध्ये संजीवनी यांनी बंडखोरी करून, वडिलांचा रागही ओढवून स्वतःचा जीवनसाथी स्वतःच्या मनाप्रमाणे निवडला. त्या काळात संजीवनी यांना जवळजवळ घरातून बाहेर काढले गेले.

दैवयोग असा की, सरस्वतीबाईंनी आपल्या आयुष्याची अखेरची पंधरा-वीस वर्षे संजीवनी यांच्या घरीच घालविली.

‘संजीवनी यांचे पती, रामभाऊ मराठे हे एक भले गृहस्थ आहेत,’ असे प्रमाणपत्रही त्यांनी देऊन टाकले होते. ‘सरस्वतीबाईंच्या तोंडून असे प्रमाणपत्र मिळणे, हे खरे म्हणजे

अवघडच होते,’ कारण तसा त्यांचा स्वभाव कडकच होता. उणेदुणे त्यांना चटकन दिसायचे. मग त्या स्पष्टपणे बोलून दाखवायच्या. वडील मात्र मनाने फार उत्साही, हौशी! सढळ हाताने ते खर्च करित.

“घरात खर्चाला पैसे देताना त्यांनी कधी खळखळ केलेली आम्ही भावंडांनी पाहिली नाही. आम्हाला तेच आवडायचे आणि आईबद्दल मनात नाराजी उत्पन्न व्हायची,” असे काहीशा खेदाने संजीवनीबाई म्हणत.

सरस्वतीबाईंनी आपल्या सर्व मुलांवर फार-फार प्रेम केले. ‘आम्ही बहिणीही तिच्या पाठीशी सतत उभ्या राहिलो. आज आम्हा सर्वांना जी जीवनलालसा मिळाली आहे; तिच्यात वडिलांइतकाच आईच्याही मदतीचा आणि सहकार्याचा सहभाग होता,’ हे संजीवनी यांना आवर्जून नमूद करावेसे वाटते.

क्रमशः

VAISHVIK
*Corporate
Uniform
Manufacturer*

T-Shirts

Shirts

Hoodies

Track pant

RAJESH MADHAV MARATHE
9619866226

vaishviklifestyle@gmail.com

Factory

Gala No.3, Vasant Dhanaji Estate, LBS Marg, Bhandup (W), Mumbai - 78

धक्का

अंधोळ उरकून मामी गच्चीत येऊन बसल्या होत्या उन्हात.
ऊबदार वाटत होतं अगदी.

सुनेला हाक मारून चहा मागणार इतक्यात तिचाच आवाज आला. नवऱ्याशी बोलत होती.

मी काय म्हणते...

बोला...

मामीचा मुलगा भांडून घर सोडून गेला, त्याला झाली १५-१६ वर्ष. तुम्ही मामींना आपल्याकडे घेऊन आलात. त्यांच्या घराची नीट व्यवस्था करून पैसे त्यांच्या नावावर नीट गुंतवलेत.

माझं काही म्हणणं नव्हतं.

पण आता अलीकडे मलाही पूर्वीसारखं जमत नाही घरात. थकवा येतो लगेच....

मामींनी कान टक्कारले, हृदयाची धडधड वाढली, हातपाय

कापायला लागले.

मग म्हणणं काय तुझं ?

क्षणभर स्तब्धता.

आता मामींचा जीव कानात गोळा झाला.

मला वाटतं, एक बाई ठेवावी दिवसभराची. घरात मला थोडी मदतही होईल आणि मामींची अंधोळ, वेणी, त्यांच्याबरोबर कोपऱ्यापर्यंत फिरून येणं हेही करेल.

त्याही दमतात हल्ली एवढ्या तेवढ्याने.

सांगू का आपल्या पल्लवीला कुणी बाई शोध म्हणून ?

चालेल.....

पुढचं बोलणं मामींना ऐकू येईना झालं. डोळ्यांना लागलेली धार पुसण्यात गुंतल्या त्या.

♦ राधा मराठे (पृ. ३७८)

पाऊस

♦ श्रीमती संध्या खांबेते (पृ. ६२६), ठाणे; भ्रमणध्वनी : ९८६७०७२२४६

१

दाटूनी आले आभाळ
काळोखाची झाली दाटी
थेंब थेंब पाण्याने
धरा झाली ओली

आसमंती दाटला
ओला गच्च गारवा
टप टप नादाने;
भारला आसमंत सारा

पक्षीही झेलती
थेंब थेंब अंगावरी
शोधी आडोसा कोणी
कोणी पाण्यासंगे खेळी

थेंबाच्या नक्षीने
पागोळ्या सजल्या दारी
अवतरल्या भूवरी लयीमध्ये
आज सर्रीवर सरी

२

जाता जाता सुखावून जातो
ओला गारवा खुणावून जातो
झिमझिम धारा बरसून जातो
मनाचा कोपरा हरखून जातो
ओला गारवा खुणावून जातो
वेळेचे भान हरपून जातो
सुखद आठवणी ठेवून जातो
ओला गारवा खुणावून जातो

३

अवखळ वारा आज पुकारी
धरती ही बघ तुला खुणावी
तुझ्या स्वागता सज्ज जहाली
वसुंधरा ही आतुरलेली

४

अलगद झरझर बरसून जा तू
तनामनाला भिजवून जा तू
सुखद गारवा पसरून जा तू
मृद् गंधाने भारून जा तू

५

सरही ओली भिजवून गेली
मृद् गंधाने मोहीत झाली
आठवणींची पुन्हा उजळणी
नकळत दाटे अवती भवती

६

स्वरसुमनांची करीत उधळण
तुला प्रार्थितो आम्ही गुणीजन
वरुणराजा तू यावे लवकर
राज्य करावे या धरतीवर

७

बरसुनी जा तू... गरजूनी जा तू
चिंब ही धरा बहरूनी जा तू
मंद सुगंध शिंपून जा तू
आसुसले मन भिजवून जा तू

८

झिमझिम झरझर थडथड येतो
वार यासंगे उधळत येतो
धुंद गारवा हवेत विरतो
चिंबचिंब आसमंत खुलतो.

तनामना ये सुखद गारवा
वृक्ष लतांना हवाहवासा
नदी कालवे भरूनी जातो
मोहक माया पसरूनी जातो

आनंदे बघ खग... विहरती
पानोपानी बघ थरथरती
अमृतधारा बघ झरझरती
कृष्णमयी बघ माया सारी

श्री. मिलिंद मराठे (पृ. १२९) ठाणे एन.बी.टी.चे अध्यक्ष

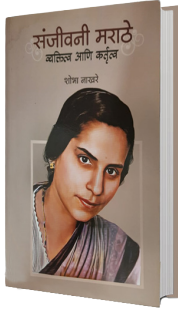
सन्मान आणि आव्हानही

सोमय्या महाविद्यालयात दीर्घकाळ प्राध्यापक म्हणून काम केलेले प्रा. मिलिंद मराठे नॅशनल बुक ट्रस्टचे अध्यक्ष झाले आहेत. डॉ. नरेंद्र पाठक यांच्यानंतर प्रा. मिलिंद मराठे यांच्या रूपाने दुसऱ्या ठाणेकराची राष्ट्रीय स्तरावरील साहित्य क्षेत्रातील संस्थेवर निवड झाली आहे. ठाण्यातील सरस्वती मराठी शाळेचे विद्यार्थी असलेले मिलिंद मराठे इयत्ता दहावी आणि बारावीच्या गुणवत्ता यादीत झळकले होते. त्यानंतर प्रथम श्रेणीत अभियांत्रिकी पदवी परीक्षा उत्तीर्ण होऊन काही वर्षे त्यांनी विद्यार्थी संघटनेच्या माध्यमातून कोल्हापूर, राजस्थान येथे पूर्ण वेळ सामाजिक कार्य केले. नेट-सेट परीक्षा उत्तीर्ण होऊन त्यांनी अध्यापनाचे काम केले. विविध शैक्षणिक समित्यांवर ते कार्यरत होते. नवीन शैक्षणिक धोरणाचे अभ्यासक असलेले प्रा. मराठे सध्या त्याच्या अंमलबजावणीच्या प्रक्रियेत आहेत. नॅशनल बुक ट्रस्टतर्फे प्रकाशित विविध पुस्तके माहितीपूर्ण आणि अमूल्य आहेत. भारतीय परंपरा, संस्कृती आणि त्यातील बारकावे समजून घेण्यासाठी ही पुस्तके उपयुक्त आहे. राष्ट्रीय स्तरावरील ही प्रकाशन

संस्था आता अधिक लोकाभिमुख करण्याचे आव्हान त्यांच्यापुढे असेल. सध्या वाचनाची माध्यमे बदलली आहेत. तरुण पिढी इंटरनेटच्या माध्यमातून विविध संकेतस्थळे, किंडल आणि समाज माध्यमांद्वारे वाचू लागली आहे. 'नॅशनल बुक ट्रस्ट'च्या प्रकाशनांना काळानुसार बदलावे लागेल. नव्या पिढीतील वाचकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी त्यांना या माध्यमांचा वापर करावा लागेल. त्याचबरोबर ठिकठिकाणी प्रदर्शन आयोजित करून 'एनबीटी'चा हा अमूल्य खजिना वाचकांसमोर आणणे आवश्यक आहे. कारण अनेक चोखंदळ वाचक 'नॅशनल बुक ट्रस्ट'ची पुस्तके मिळत नाहीत, अशी तक्रार करित असतात. अभ्यासू, सर्वांना बरोबर घेऊन जाणारे प्रा. मराठे आपली ही निवड सार्थ ठरवतील, असा विश्वास आहे. त्यांच्या कार्यकाळात 'नॅशनल बुक ट्रस्ट'च्या लौकिकात भर पडेल, अशी आशा आहे. गोविंद प्रसाद शर्मा यांनी ही जबाबदारी गेली चार वर्षे पार पाडली होती. 'एनबीटी'मध्ये अनेक बदलांचे वारे वाहात असून, मराठे आता त्यांना कशी दिशा देतात, हे कळेलच.

साभार पोच

संजीवनी मराठे : व्यक्तित्व आणि कर्तृत्व
लेखिका : शोभा नाखरे
प्रकाशक : नवचैतन्य प्रकाशन, बोरिवली
प्रथमावृत्ती : दि. २४ एप्रिल २०२३
मूल्य : ₹२०० रु.
पृष्ठसंख्या : १८५

विश्वस्त श्रीमती सुलभाताई मराठे श्रीनिवास मराठे यांचा सत्कार करताना श्री श्रीनिवास मराठे यांनी गेली बरीच वर्षे 'मराठे प्रतिष्ठान'च्या कुलवृत्तान्त संगणकीकरणासाठी स्वतःला वाहून घेतले आहे व सदर काम आता पूर्णत्वास जात आहे म्हणून 'मराठे प्रतिष्ठान' विश्वस्त मंडळाने ठाणे येथील विश्वस्त श्री. आनंद मराठे यांचे निवासस्थानी आयोजित सभेमध्ये श्रीनिवास मराठे यांचा पुष्पगुच्छ देऊन सत्कार केला.

पत्रव्यवहाराचा पत्ता : संपादिका : डॉ. सौ. सुमेधा मराठे, ८/१३, सहकार नगर, वडाळा, मुंबई - ४०० ०३१
भ्रमणध्वनी : ९८२०२३२०८२ • ई-मेल : hitguj@marathepratishtan.org • वेबसाईट : www.marathepratishtan.org